

RETTENS DOM (Femte Afdeling)

8. oktober 2008 *

I sag T-73/04,

Le Carbone-Lorraine, Courbevoie (Frankrig), først ved advokats A. Winckler og I. Simic, derefter ved advokats A. Winckler og H. Kanellopoulos,

sagsøger,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved F. Castillo de la Torre og É. Gippini Fournier, som befuldmægtigede,

sagsøgt,

angående en påstand om annullation af Kommissionens beslutning 2004/420/EF af 3. december 2003 om en procedure i henhold til artikel 81 [EF] og EØS-aftalens artikel 53 (sag C.38.359 — Elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter), subsidiært annullation eller nedsættelse af den bøde, der ved denne beslutning blev pålagt sagsøgeren,

har

* Processprog: fransk.

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS
RET I FØRSTE INSTANS (Femte Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, M. Vilaras (refererende dommer), og dommerne M. Prek og V. Ciucă,

justitssekretær: fuldmægtig K. Andová,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 28. februar 2008,

afsagt følgende

Dom

Sagens faktiske omstændigheder

- ¹ Le Carbone Lorraine (herefter »LCL« eller »sagsøgeren«) er en fransk virksomhed, som producerer kul- og grafitprodukter til elektrisk eller mekanisk anvendelse.

- 2 Den 18. september 2001 mødtes repræsentanter for Morgan Crucible Company plc (herefter »Morgan«) med tjenestemænd fra Kommissionen for at tilbyde deres samarbejde med henblik på at fastslå eksistensen af et kartel på det europæiske marked for elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter og anmode om, at Kommissionens meddelelse 96/C 207/04 om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 1996 C 207, s. 4, herefter »samarbejdsmeddelelsen«) blev bragt i anvendelse.

- 3 Den 2. august 2002 fremsatte Kommissionen i medfør af artikel 11 i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i [...] artikel [81 EF] og [82 EF] (EFT 1959-1962, s. 81), over for C. Conradt Nürnberg GmbH (herefter »Conradt«), SGL Carbon AG (herefter »SGL«), Schunk GmbH og dets datterselskab, Schunk Kohlenstoff-Technik GmbH (herefter under ét »Schunk«), Eurocarbo SpA, Luckerath BV, Gerken Europe SA (herefter »Gerken«) og sagsøgeren begæring om oplysninger vedrørende deres adfærd på det omhandlede marked. Skrivelsen til Schunk vedrørte ligeledes aktiviteter fra virksomheden Hoffmann & Co. Elektrokohle AG (herefter »Hoffmann«), som Schunk havde opkøbt den 28. oktober 1999.

- 4 Ved telefax til Kommissionen af 16. august 2002 anmodede sagsøgeren om, at samarbejdsmeddelelsen blev bragt i anvendelse.

- 5 Den 22. august og den 23. september 2002 indgav sagsøgeren bevismateriale vedrørende kartellet til Kommissionen.

- 6 Den 30. september 2002 modtog Kommissionen sagsøgerens svar på begæringen om oplysninger i henhold til artikel 11 i forordning nr. 17.

- 7 Den 23. maj 2003 fremsendte Kommissionen på grundlag af de oplysninger, som den havde modtaget, en klagepunktsmeddelelse til sagsøgeren og de øvrige berørte virksomheder, nemlig Morgan, Conradty, SGL, Schunk og Hoffmann. I sit svar anførte sagsøgeren, at virksomheden ikke i det væsentlige anfægtede de faktiske omstændigheder, som der var redegjort for i klagepunktsmeddelelsen.
- 8 Efter høringen af de berørte virksomheder, bortset fra Morgan og Conradty, vedtog Kommissionen beslutning 2004/420/EF af 3. december 2003 om en procedure efter [...] artikel 81 [EF] og EØS-aftalens artikel 53 (sag C.38.359 — Elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter) (herefter »beslutningen«), som blev meddelt sagsøgeren den 11. december 2003. Et resumé af beslutningen er blevet offentliggjort i EU-Tidende den 28. april 2004 (EUT L 125, s. 45).
- 9 Kommissionen har i beslutningen anført, at beslutningens adressater har medvirket ved en enkelt vedvarende overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF og, fra den 1. januar 1994, artikel 53, stk. 1, i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS), bestående i direkte eller indirekte fastsættelse af salgspriser og af andre forretningsbetingelser gældende i forhold til kunderne, opdeling af markeder, særligt ved fordeling af kunder, og samordnet adfærd (kvantitative begrænsninger, prisforhøjelser og boykotter) over for de konkurrenter, der ikke var medlemmer af kartellet (anden betragtning til beslutningen).
- 10 Beslutningen indeholder følgende bestemmelser:

»Artikel 1

Følgende virksomheder har overtrådt artikel 81, stk. 1, [EF] og, fra den 1. januar 1994, EØS-aftalens artikel 53, stk. 1, da de i de anførte perioder har deltaget i en samling

aftaler og former for samordnet praksis på markedet for elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter:

- [Conradty] fra oktober 1988 til december 1999
- [Hoffmann] fra september 1994 til oktober 1999
- [LCL] fra oktober 1988 til juni 1999
- [Morgan] fra oktober 1988 til december 1999
- [Schunk] fra oktober 1988 til december 1999
- [SGL] fra oktober 1988 til december 1999.

Artikel 2

Følgende bøder pålægges for de i artikel 1 omhandlede overtrædelser:

- [Conradty]: 1 060 000 EUR

- [Hoffmann]: 2 820 000 EUR

- [LCL]: 43 050 000 EUR

- [Morgan]: 0 EUR

- [Schunk]: 30 870 000 EUR

- [SGL]: 23 640 000 EUR.

Bøderne skal indbetales senest tre måneder fra tidspunktet for meddelelsen af denne beslutning [...]

Ved udløbet af denne frist pålægges der automatisk renter til Den Europæiske Centralbanks reparentesats den første arbejdsdag i den måned, hvor denne beslutning blev vedtaget, plus 3,5 procentpoint.«

- ¹¹ Hvad angår beregningen af bødernes størrelse har Kommissionen kvalificeret overtrædelsen som meget alvorlig, henset til arten af overtrædelsen og dennes påvirkning af EØS-markedet for de pågældende produkter, skønt denne ikke kunne måles med præcision, og henset til det berørte geografiske markeds størrelse (betragtning 288 til beslutningen).

- 12 Med henblik på at tage hensyn til den specifikke betydning af hver enkelt karteldeltagende virksomheds ulovlige adfærd og således den reelle indvirkning på konkurrencen, har Kommissionen opdelt de berørte virksomheder i tre kategorier ud fra deres relative betydning på det omhandlede marked, fastlagt ved hjælp af deres markedsandele (betragtning 289-297 til beslutningen).
- 13 Sagsøgeren og Morgan, som blev betragtet som værende de to største operatører med markedsandele på over 20%, blev følgelig placeret i den første kategori. Schunk og SGL, som er mellemstore virksomheder med markedsandele mellem 10 og 20%, blev placeret i den anden kategori. Hoffmann og Conradty, som blev betragtet som værende små virksomheder på grund af deres markedsandele på under 10%, blev placeret i den tredje kategori (betragtning 37 og 297 til beslutningen).
- 14 Kommissionen har på baggrund af ovenstående betragtninger beregnet et udgangsbeløb fastsat i forhold til overtrædelsens grovhed på 35 mio. EUR for sagsøgeren og Morgan, på 21 mio. EUR for Schunk og SGL og på 6 mio. EUR for Hoffmann og Conradty (betragtning 298 til beslutningen).
- 15 Hvad angår overtrædelsens varighed fandt Kommissionen, at alle de berørte virksomheder havde begået en overtrædelse af lang varighed. På grund af overtrædelsens varighed på elleve år og to måneder, forhøjede Kommissionen udgangsbeløbet for SGL, Morgan, Schunk og Conradty med 110%. Hvad angår sagsøgeren fastslog Kommissionen, at overtrædelsens varighed var på ti år og otte måneder, og forhøjede udgangsbeløbet med 105%. I forhold til Hoffmann blev udgangsbeløbet forhøjet med 50% på grund af overtrædelsens varighed på fem år og en måned (betragtning 299 og 300 til beslutningen).

- 16 Bødens grundbeløb, som er fastsat ud fra overtrædelsens grovhed og varighed, blev således fastsat til 73,5 mio. EUR for Morgan, 71,75 mio. EUR for sagsøgeren, 44,1 mio. EUR for Schunk og SGL, 12,6 mio. EUR for Conradty og 9 mio. EUR for Hoffmann (betragtning 301 til beslutningen).
- 17 Kommissionen fastslog ingen skærpende eller formildende omstændigheder til skade eller fordel for de pågældende virksomheder (betragtning 316 til beslutningen).
- 18 Hvad angår anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen fritages Morgan for bøder, fordi virksomheden var den første, der gjorde Kommissionen opmærksom på kartellet (betragtning 319-321 til beslutningen).
- 19 I overensstemmelse med punkt D i samarbejdsmeddelelsen indrømmede Kommissionen sagsøgeren en nedsættelse på 40% af den bøde, som virksomheden ville være blevet pålagt, hvis den ikke havde samarbejdet, 30% til Schunk og Hoffmann og 20% til sagsøgeren, der var den sidste virksomhed, der samarbejdede (betragtning 322-338 til beslutningen).
- 20 I beslutningen, under overskriften »Betalingssevne og andre forhold«, fastslog Kommissionen efter at have afvist SGL's og sagsøgerens argumenter med hensyn til manglende evne til at betale bøden, at Kommissionen for nylig havde pålagt sagsøgeren tre betydelige bøder for deltagelse i tilsvarende kartelvirksomhed.

- 21 Kommissionen præciserede, at SGL ved Kommissionens beslutning 2002/271/EF af 18. juli 2001 om en procedure i henhold til [...] artikel 81 [EF] og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/E-1/36.490 — Grafitelektroder) (EFT 2002 L 100, s. 1) i den såkaldte »grafitelektrodesag« og ved Kommissionens beslutning 2006/460/EF af 17. december 2002 om en procedure i henhold til [...] artikel 81 [EF] og EØS-aftalens artikel 53 (sag C.37.667 — Specialgrafit) (EUT 2006 L 180, s. 20) i den såkaldte »specialgrafitsag«, var blevet pålagt en bøde på 80,2 mio. EUR for deltagelse i et grafitelektrodekartel og to bøder på 18,94 mio. EUR og 8,81 mio. EUR, dvs. i alt 27,75 mio. EUR, for deltagelse i et kartel på området for isostatisk specialgrafit og et kartel på området for ekstruderet specialgrafit (betragtning 358 til beslutningen).
- 22 Kommissionen, som tog hensyn til SGL's alvorlige økonomiske vanskeligheder, det forhold, at selskabet kort tid forinden var blevet pålagt andre sanktioner, samt den omstændighed, at de forskellige kartelaktiviteter fandt sted på samme tid, fastslog, at under disse særlige omstændigheder var det ikke nødvendigt med henblik på at sikre den afskrækkende virkning at pålægge sagsøgeren den fulde bøde, og nedsatte således bøden med 33%, således at den blev på 23,64 mio. EUR (betragtning 360 til beslutningen).
- 23 Kommissionen fandt, at sagsøgerens situation var meget forskellig fra SGL's, og indrømmede derfor ikke sagsøgeren nogen nedsættelse af bøden under hensyn til »andre forhold« (betragtning 361 og 362 til beslutningen).

Retsforhandlinger og parternes påstande

- 24 Ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 20. februar 2004 har sagsøgeren anlagt denne sag.

25 Da sammensætningen af Rettens afdelinger er blevet ændret, er den refererende dommer blevet tilknyttet Femte Afdeling som afdelingsformand, og den foreliggende sag er følgelig blevet henvist til denne afdeling.

26 På grundlag af den refererende dommers rapport har Retten (Femte Afdeling) besluttet at indlede den mundtlige forhandling. Parterne har afgivet mundtlige indlæg og besvaret spørgsmål fra Retten under retsmødet den 28. februar 2008.

27 Efter at sagsøgeren under retsmødet nærmere havde forklaret rækkevidden af nogle af sine argumenter, frafaldt Kommissionen sin modpåstand om, at bøden blev forhøjet, hvilket blev taget ad notam i protokollatet for retsmødet.

28 Efter anmodning fra Retten har Kommissionen under retsforhandlingerne fremlagt den skrivelse af 30. oktober 2001, som Morgan havde tilsendt Kommissionen i forbindelse med selskabets anmodning om anvendelse af samarbejdsmeddelelsen. Skrivelsen, der indgik i Kommissionens administrative sagsakter, er blevet fremlagt for sagsøgeren, der har indgivet bemærkninger, som Rettens Justitskontor modtog den 26. marts 2008. Den mundtlige forhandling blev afsluttet den 1. april 2008, hvilket parterne er blevet underrettet om ved skrivelse af samme dato.

29 Sagsøgeren har nedlagt følgende påstande:

— Beslutningen annulleres, for så vidt som den angår sagsøgeren.

— Subsidiært annulleres eller nedsættes den pålagte bøde.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

30 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

— Frifindelse.

— Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Retlige bemærkninger

31 Skønt det søgsmål, sagsøgeren har indbragt, har et dobbelt formål, idet der principalt er nedlagt påstand om, at beslutningen annulleres, og subsidiært om, at bøden ophæves eller nedsættes, har sagsøgeren i sine skriftlige indlæg fremsat de forskellige anbringender uden forskel.

32 Under retsmødet udtalte sagsøgeren, efter at Retten havde anmodet virksomheden om at forklare den nøjagtige rækkevidde af visse argumenter, at argumentationen om, at sagsøgeren havde spillet en passiv rolle i forbindelse med overtrædelsen på markedet for elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter, udelukkende vedrørte påstanden om, at den formildende omstændighed, som dette udgjorde, blev taget i betragtning, og følgelig påstanden om, at bøden blev nedsat. Sagsøgeren udtalte ligeledes, at virksomheden ikke bestred at have deltaget i de møder i det tekniske udvalg, der vedrørte mekaniske kul- og grafitprodukter, og dermed at have deltaget i overtrædelsen på dette område. Retten tog disse udtalelser ad notam i protokollatet for retsmødet.

- 33 Herefter må det fastslås, at skønt sagsøgeren udtrykkeligt har påstået beslutningen annulleret i sin helhed, for så vidt som den angår sagsøgeren, har alle de klagepunkter, virksomheden har rejst, udelukkende til formål at anfægte den del af beslutningen, der vedrører bøderne, herunder navnlig beslutningens artikel 2, hvori Kommissionen fastsatte den bøde, der skulle pålægges sagsøgeren, til 43 050 000 EUR. Da der ikke er fremsat nogen anbringender til støtte for påstandene om annullation af beslutningen som helhed, må disse påstande forkastes, idet det kun er fornødent at prøve sagsøgerens påstand om ophævelse eller nedsættelse af bøden.

Den retlige fejl, Kommissionen angiveligt begik ved ikke at afgrænse de relevante produktmarkeder eller i det mindste markederne for de relevante produktkategorier

- 34 Sagsøgeren har gjort gældende, at det i det foreliggende tilfælde var en forudsætning for at kvalificere overtrædelsen og dens faktiske virkninger korrekt, at der blev foretaget en afgrænsning af de relevante produktmarkeder eller i det mindste af markederne for de relevante kategorier af produkter. Desuden førte manglen på en nøje afgrænsning af de relevante markeder ifølge sagsøgeren til, at Kommissionen indledte administrative procedurer på en »ulogisk« måde og fastsatte bøden på et åbenbart urimeligt niveau.

Kvalificeringen af overtrædelsen

- 35 Sagsøgeren har hævdet, at Kommissionen ifølge retspraksis skulle have defineret de relevante produktmarkeder eller i det mindste markederne for de relevante kategorier af produkter, og har i den forbindelse henvist til Rettens dom af 19. marts 2003, CMA CGM m.fl. mod Kommissionen (sag T-213/00, Sml. II, s. 913, præmis 206).

- 36 I denne dom bemærkede Retten, at det — ved anvendelsen af artikel 81 EF — er for at kunne afgøre, om en aftale kan påvirke handelen mellem medlemsstater og har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet, at det i givet fald er nødvendigt at afgrænse det relevante marked (Rettens dom af 21.2.1995, sag T-29/92, SPO m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 289, præmis 74, og af 15.3.2000, forenede sager T-25/95, T-26/95, T-30/95 — T-32/95, T-34/95 — T-39/95, T-42/95 — T-46/95, T-48/95, T-50/95 — T-65/95, T-68/95 — T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 og T-104/95, Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 491, præmis 1093). Følgelig skal Kommissionen kun foretage en afgrænsning af markedet i en beslutning vedtaget i henhold til artikel 81 EF, når det uden en sådan afgrænsning ikke er muligt at afgøre, om aftalen, vedtagelsen inden for en virksomhedssammenslutning eller den pågældende samordnede praksis kan påvirke samhandelen mellem medlemsstater og har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet (Rettens dom af 6.7.2000, sag T-62/98, Volkswagen mod Kommissionen, Sml. II, s. 2707, præmis 230; jf. ligeledes i denne retning Rettens dom af 15.9.1998, forenede sager T-374/94, T-375/94, T-384/94 og T-388/94, European Night Services m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3141, præmis 93-95 og 103).
- 37 I det foreliggende tilfælde har sagsøgeren imidlertid gjort gældende, at afgrænsningen af de relevante produktmarkeder, eller i det mindste af markederne for de relevante produktkategorier, var en forudsætning, ikke for at kvalificere den påtalte praksis i relation til artikel 81 EF, men for at kvalificere overtrædelsen og dens faktiske virkninger korrekt med henblik på bødefastsættelsen, hvilket i forhold til påtalen er et særskilt spørgsmål.
- 38 Henvisningen til dommen i sagen CMA CGM m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 35 ovenfor, er derfor irrelevant, dels fordi Kommissionen foretog en detaljeret afgrænsning af markedet for elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter, idet den klart sondrede mellem de forskellige typer af berørte produkter (betragtning 4-13 til beslutningen) og den geografiske udstrækning af markedet for sådanne produkter (betragtning 48-50 til beslutningen), dels fordi horisontale priskarteller, der omfatter hele EØS-området, som det i beslutningen omhandlede, udgør åbenbare overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceret.

- 39 Det fremgår, at sagsøgerens argumentation tilsyneladende reelt drejer sig om Kommissionens vurdering af overtrædelsens grovhed og fastsættelsen af bødens udgangsbetrag på grundlag heraf.
- 40 Sagsøgeren finder i det væsentlige, at Kommissionen burde have vurderet overtrædelsens grovhed specifikt for hver af de af kartellet berørte kategorier af produkter. Med henblik på denne vurdering har sagsøgeren gjort gældende, at kartellet for samtlige elektriske kul- og grafitprodukters vedkommende kun havde en yderst begrænset indvirkning og ingen eller kun ubetydelige følgevirkninger på det europæiske marked for kul- og grafitblokke samt på markedet for mekaniske kul- og grafitprodukter, og at dette burde have medført, at Kommissionen fastsatte differentierede udgangsbetrags.
- 41 På dette trin skal det bemærkes, at sagsøgeren har fremsat de samme argumenter i forbindelse med sine anbringender om, at bødens udgangsbetrag er uforholdsmæssigt, og at Kommissionen foretog en fejlagtig vurdering af spørgsmålet om formildende omstændigheder, og at disse argumenter ligeledes vil blive prøvet i det følgende.
- 42 Selvstændigt betraget kan Retten ikke tiltræde anbringendet om, at Kommissionen begik en retlig fejl ved ikke at afgrænse de relevante produktmarkeder eller i det mindste markederne for de relevante produktkategorier.
- 43 Indledningsvis fandt Kommissionen, at de virksomheder, hvortil beslutningen er rettet, havde deltaget i en »samlet, kompleks og vedvarende overtrædelse« af artikel 81, stk. 1, EF og EØS-aftalens artikel 53, stk. 1, som omfattede hele EØS-området, og sagsøgeren har i svarskriftet udtrykkeligt angivet, at virksomheden ikke bestrider, at der i det foreliggende tilfælde var tale om en enkelt vedvarende overtrædelse.

44 Endvidere fremgår det af beslutningen, at bøderne blev pålagt i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, og at Kommissionen — skønt der i beslutningen ikke henvises udtrykkeligt til retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5 [KS] (EFT 1998 C 9, s. 3, herefter »retningslinjerne«) — og at Kommissionen fastsatte bøderne i overensstemmelse med den metode, der fastlægges i retningslinjerne.

45 Ifølge denne metode tager Kommissionen ved beregningen af de bøder, der skal pålægges de berørte virksomheder, udgangspunkt i et bestemt beløb, som fastsættes på grundlag af overtrædelsens grovhed. Ved vurderingen af overtrædelsens grovhed skal der tages hensyn til dens art, dens konkrete indvirkning på markedet — når den kan måles — og det berørte markeds udstrækning (retningslinjernes punkt 1 A, stk. 1). I den forbindelse klassificeres overtrædelserne i tre kategorier, nemlig »lidet alvorlige overtrædelser«, for hvilke den påregnelige beløbsramme for bøderne går fra 1 000 til 1 mio. EUR, »alvorlige overtrædelser«, for hvilke den påregnelige beløbsramme går fra 1 til 20 mio. EUR, og »meget alvorlige overtrædelser«, for hvilke den påregnelige beløbsramme går fra 20 mio. EUR (punkt 1 A, stk. 2, første til tredje led). Inden for hver af disse kategorier gør bødeskalaen det muligt at variere behandlingen af virksomhederne alt efter overtrædelsens art (punkt 1 A, stk. 3). Desuden er det nødvendigt at tage hensyn til de overtrædende virksomheders faktiske økonomiske muligheder for at påføre andre økonomiske beslutningstagere, herunder forbrugerne, alvorlig skade og at fastsætte bødens størrelse på et niveau, der har en tilstrækkelig afskrækkende virkning (punkt 1 A, stk. 4).

46 Det fremgår således, at »overtrædelsens« konkrete indvirkning på markedet skal tages i betragtning, når den kan måles, og at retningslinjerne — i modsætning til, hvad sagsøgeren har hævdet — ikke forpligter Kommissionen til at foretage en specifik undersøgelse af et kartels indvirkning for hver berørt produktkategori.

47 Desuden strider sagsøgerens standpunkt mod Rettens dom af 6. oktober 1994 (sag T-83/91, Tetra Pak mod Kommissionen, Sml. II, s. 755), som begge parter har henvist til, og hvori Kommissionen blev frifundet i en sag anlagt af en virksomhed, som den havde pålagt en samlet bøde for flere overtrædelser af artikel 82 EF. Retten bemærkede i præmis 236 i dommen:

»Kommissionen [er] ikke som hævdet af sagsøgeren [...] forpligtet til at fastsætte bødebeløbet særskilt for de enkelte led i misbruget [...] Specielt er en sådan opdeling umulig, når alle de konstaterede overtrædelser, som i den foreliggende sag, indgår i en samlet strategi, hvorfor de må bedømmes under ét, såvel i relation til spørgsmålet om, hvorvidt [artikel 82 EF] finder anvendelse, som til bødefastsættelsen. Det er tilstrækkeligt, at Kommissionen i beslutningen nøje angiver kriterierne for det generelle bødeniveau for en virksomhed. Den er ikke forpligtet til nærmere at redegøre for, hvorledes den har taget hensyn til de enkelte elementer, der indgår i disse kriterier, som ligeledes indgår ved fastsættelsen af det generelle bødeniveau.«

48 Endvidere fastslog Retten i dommen i sagen Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 36 ovenfor (præmis 4761), at Kommissionen i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 kan pålægge en virksomhed, der har begået forskellige overtrædelser, en samlet bøde, uden at skulle ansætte et bødebeløb for hver enkelt overtrædelse. Dette gælder navnlig, når de forskellige overtrædelser indgår i en samlet strategi.

49 Det følger af ovennævnte domme, at sagsøgeren ikke med føje kan hævde, at Kommissionen i det foreliggende tilfælde var forpligtet til at vurdere hver enkelt bestanddel af den enkelte vedvarende overtrædelse, den havde fastslået, hver for sig, navnlig da der forelå en samlet strategi, som blev fulgt af samtlige medlemmer af kartellet, når den ikke er forpligtet til at vurdere hver enkelt overtrædelses grovhed, når den pålægger en virksomhed, der har begået flere overtrædelser, en samlet bøde.

- 50 I modsætning til, hvad sagsøgeren har gjort gældende, indebærer denne konklusion ikke, at der kan pålægges en virksomhed, som har deltaget i et kartel, en »vilkårlig, kollektiv straf«.
- 51 I beslutningen (betragtning 289-298) gennemførte Kommissionen således en »differentieret behandling«, da den fastsatte udgangsbeløbet, idet den i overensstemmelse med retningslinjernes punkt 1 A, stk. 6, inddelte virksomhederne i forskellige kategorier på grundlag af størrelsen af deres markedsandel. Inden for rammerne af denne behandling kan en begrænset tilstedeværelse på et marked eventuelt føre til et mindre udgangsbeløb, selv om sagsøgeren i det foreliggende tilfælde under hensyn til virksomhedens omsætning på det relevante produktmarked blev placeret i første kategori.
- 52 Desuden skal Kommissionen vurdere den relative grovhed af hver enkelt berørt virksomheds deltagelse i overtrædelsen — hvilket spørgsmål sagsøgeren har rejst inden for rammerne af sine påstande om, at denne ikke eller kun i meget begrænset omfang deltog i den ulovlige praksis vedrørende visse produkter — i forbindelse med vurderingen af, om der foreligger formildende omstændigheder, hvilket også skete.
- 53 Om Kommissionens vurderinger i denne henseende var rigtige, vil derfor blive prøvet i det følgende i forbindelse med de af sagsøgerens anbringender, som direkte vedrører disse spørgsmål.

Den af Kommissionen fulgte procedure

- 54 Ifølge sagsøgeren var det åbenbart ulogisk og i strid med princippet om god forvaltningsskik, at Kommissionen indledte en samlet procedure vedrørende en

praksis, der omfattede flere fuldstændig forskellige produktkategorier. Kommissionen burde:

- enten have vedtaget én enkelt beslutning vedrørende samtlige karteller på markedet for kul- og grafitprodukter, således som de amerikanske konkurrencemyndigheder gjorde, hvilket ville have ført til, at Kommissionen havde pålagt sagsøgeren en bøde på højst 61,37 mio. EUR

- eller have vedtaget en beslutning for hver enkelt berørt produktkategori i overensstemmelse med sin beslutningspraksis, som grafitelektrodesagen og specialgrafitsagen er eksempler på, hvilket ville have ført til, at Kommissionen havde fastsat udgangsbeløbet på et betydelig lavere niveau end 35 mio. EUR.

⁵⁵ For det første har sagsøgeren ikke hævdet, at de karteller, Kommissionens beslutninger i grafitelektrode- og specialgrafitsagerne drejede sig om, og det kartel, der førte til vedtagelsen af beslutningen, reelt udgjorde en og samme overtrædelse, men kun gjort gældende, at de amerikanske konkurrencemyndigheder fulgte en samlet fremgangsmåde for markedet for kul- og grafitprodukter, som førte til én enkelt beslutning.

⁵⁶ Sagsøgeren har således ikke påstået, endsige godtgjort, at Kommissionen for markederne for henholdsvis grafitelektroder, specialgrafit og elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter retsstridigt indledte tre forskellige procedurer, fastslog fire overtrædelser og pålagde sagsøgeren fire forskellige bøder. Hvis sagsøgeren havde begået fire forskellige overtrædelser af artikel 81, stk. 1, EF, kunne Kommissionen have pålagt sagsøgeren fire forskellige bøder, for så vidt som de hver især ikke overskred de grænser, der er fastsat i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17; i specialgrafitsagen indledte

Kommissionen én enkelt procedure, der førte til vedtagelsen af en samlet beslutning, hvori det blev fastslået, at der var begået to forskellige overtrædelser, hvoraf den ene vedrørte markedet for isostatisk specialgrafit og den anden markedet for ekstruderet specialgrafit, og hvori sagsøgeren blev pålagt to særskilte bøder.

57 Endvidere er det åbenbart, at Kommissionen, som er ansvarlig for at gennemføre og udforme Fællesskabets konkurrencepolitik, ikke er forpligtet til at følge de amerikanske konkurrencemyndigheders praksis.

58 Det skal herved bemærkes, at den myndighedsudøvelse, som de myndigheder i tredjelande, der er kompetente på området for beskyttelsen af den frie konkurrence, udøver inden for rammerne af deres nationale kompetence, skal overholde de pågældende staters egne krav. De forhold, der danner grundlag for andre staters retsorden på konkurrenceområdet, vedrører ikke alene specifikke mål og formål, men fører ligeledes til vedtagelsen af særlige materielle bestemmelser og har meget forskellige retlige konsekvenser på det administrative, strafferetlige eller civilretlige område, når staternes myndigheder har fastslået tilstedeværelsen af en overtrædelse af de bestemmelser, der finder anvendelse på konkurrenceområdet (Domstolens dom af 29.6.2006, sag C-308/04 P, SGL Carbon mod Kommissionen, Sml. I, s. 5977, præmis 29).

59 Situationen er derimod en helt anden, når en virksomhed på konkurrenceområdet alene behandles efter fællesskabsretten og en eller flere medlemsstaters retsordener, dvs. når et kartel, som i det foreliggende tilfælde, alene falder ind under anvendelsesområdet for Det Europæiske Fællesskabs retsorden (jf. i denne retning dommen i sagen SGL Carbon mod Kommissionen, nævnt i præmis 58 ovenfor, præmis 30).

- 60 Det følger heraf, at Kommissionen, når den pålægger sanktioner for en virksomheds ulovlige adfærd, selv når den udspringer af en international aftale, tilsigter at beskytte den frie konkurrence inden for fællesmarkedet, som i henhold til artikel 3, stk. 1, litra g), EF udgør et af Fællesskabets grundlæggende formål. På grund af særegenheden af det retlige gode, der beskyttes på fællesskabsplan, kan de vurderinger, som Kommissionen foretager i henhold til dens beføjelser på området, være væsentligt forskellige fra dem, som tredjelændenes myndigheder foretager (dommen i sagen SGL Carbon mod Kommissionen, nævnt i præmis 58 ovenfor, præmis 31).
- 61 På denne baggrund er sagsøgerens påstande, der bygger på den hypotese, at Kommissionen havde vedtaget en beslutning på grundlag af en undersøgelse, der vedrørte samtlige kul- og grafitprodukter, og hvorefter Kommissionen højst kunne have pålagt sagsøgeren en bøde på 61,37 mio. EUR og tilsidesatte artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, irrelevante.
- 62 For det andet fremgår det, i modsætning til, hvad sagsøgeren har hævdet, ikke af grafitelektrode- og specialgrafitsagerne, at Fællesskabets konkurrencemyndigheder gennemførte en specifik administrativ procedure for hvert enkelt marked for kul- og grafitprodukter.
- 63 I specialgrafitsagen indledte Kommissionen kun én procedure, der førte til vedtagelsen af en enkelt beslutning, hvori det blev fastslået, at der var blevet begået to forskellige overtrædelser, hvoraf den ene vedrørte markedet for isostatisk specialgrafit og den anden markedet for ekstruderet specialgrafit, og hvori sagsøgeren blev pålagt to særskilte bøder.

64 I det foreliggende tilfælde fandt Kommissionen under alle omstændigheder, at de virksomheder, hvortil beslutningen er rettet, havde begået en enkelt vedvarende overtrædelse af artikel 81 EF. Den begrundede sit standpunkt i betragtning 230 til beslutningen, som har følgende ordlyd:

»På trods af [LCL's] argument om, at kul- og grafitblokke ikke kan substitueres af færdige kul- og grafitprodukter, finder Kommissionen, at hele den gruppe af produkter, som er omfattet af den foreliggende procedure, var genstand for en enkelt, kompleks overtrædelse. Det bemærkes i den forbindelse, at produkternes substituerbarhed kun er en af de faktorer, Kommissionen tager i betragtning. Andre faktorer kan spille en væsentlig rolle, bl.a. hvordan selve kartellet har fungeret. I den foreliggende sag har de samme kartelmedlemmer på de samme møder samordnet deres forretningsmæssige adfærd med hensyn til en hel gruppe af produkter, som er nært beslægtede (om end ikke indbyrdes substituerbare), og som blev fremstillet eller solgt af så godt som samtlige medlemmer. Desuden havde kartellets aftale om ikke at sælge blokke til tredjemand eller at sælge dem til meget høje priser primært til formål at styrke kartellets hovedaftale om de produkter, der fremstilles på grundlag af sådanne blokke, og at forsvare aftalen mod eventuel konkurrence. Aftalen om blokkene var således underordnet hovedaftalen om de færdige produkter. På grundlag af disse faktiske omstændigheder har Kommissionen valgt at behandle kartellets virksomhed som en samlet, kompleks overtrædelse. Ingen af adressaterne for den foreliggende beslutning har hævdet, at der var tale om flere forskellige overtrædelser.«

65 Det var af objektive grunde, at Kommissionen i det foreliggende tilfælde indledte en procedure, fastslog, at der var begået én enkelt overtrædelse og i beslutningen pålagde sagsøgeren en bøde. Desuden har sagsøgeren ikke bestridt, at der var tale om en enkelt vedvarende overtrædelse.

66 At Kommissionen valgte at vedtage en beslutning med henblik på at pålægge en sanktion for en samlet og vedvarende overtrædelse, kan på den baggrund ikke betegnes som »ulogisk« eller i strid med princippet om god forvaltningsskik.

- 67 Det følger af det foranstående som helhed, at anbringendet om, at Kommissionen begik en retlig fejl ved ikke at afgrænse de relevante produktmarkeder, eller i det mindste markederne for de relevante produktkategorier, må forkastes.

Den angiveligt fejlagtige vurdering af overtrædelsens grovhed og det angiveligt uforholdsmæssige udgangsbeløb for bøden

- 68 I henhold til fast retspraksis tages der ved fastsættelsen af en overtrædelses grovhed hensyn til mange elementer, i forhold til hvilke Kommissionen har en skønsmargen (Domstolens dom af 10.5.2007, sag C-328/05 P, SGL Carbon mod Kommissionen, Sml. I, s. 3921, præmis 43; jf. ligeledes i denne retning Domstolens dom af 28.6.2005, forenede sager C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P — C-208/02 P og C-213/02 P, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 5425, præmis 240-242).
- 69 Som nævnt ovenfor fastsatte Kommissionen i det foreliggende tilfælde bødernes størrelse i overensstemmelse med den metode, der fastlægges i retningslinjerne.
- 70 Selv om retningslinjerne ifølge retspraksis ikke kan anses for retsregler, som vedkommende myndighed under alle omstændigheder er forpligtet til at overholde, fastsætter de dog vejledende regler for den praksis, der skal følges, og som vedkommende myndighed ikke kan fravige i konkrete tilfælde uden at angive grunde, som er i overensstemmelse med ligebehandlingsprincippet (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 209 og den deri nævnte retspraksis).

71 Kommissionen har med vedtagelsen af sådanne vejledende regler og med offentliggørelsen heraf, hvorved det tilkendegives, at den fremover vil anvende dem på de af reglerne omhandlede tilfælde, pålagt sig selv en begrænsning i udøvelsen af sit skøn og kan ikke fravige disse regler uden i givet fald at blive mødt med en sanktion for en tilsidesættelse af almindelige retsgrundsætninger, såsom ligebehandlingsprincippet eller princippet om beskyttelse af den berettigede forventning (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 211 og den deri nævnte retspraksis).

72 Endvidere fastlægger retningslinjerne ifølge samme retspraksis generelt og abstrakt den metode, som Kommissionen har pålagt sig selv at anvende med henblik på fastsættelsen af størrelsen af de bøder, der pålægges i henhold til artikel 15 i forordning nr. 17. Retningslinjerne, som Kommissionen bl.a. har udarbejdet på grundlag af kriterier fastlagt i Domstolens praksis, garanterer dermed retssikkerheden for virksomhederne (jf. i denne retning dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 213).

73 Ifølge retningslinjerne foretages der først en vurdering af overtrædelsens grovhed som sådan, idet der på grundlag af denne vurdering kan fastsættes et »generelt udgangsbeløb«. Dernæst vurderes grovheden i forhold til den pågældende virksomheds karakter, herunder navnlig dens størrelse og stilling på det relevante marked, hvilket kan give anledning til at variere udgangsbeløbet, klassificere virksomhederne i kategorier og fastsætte »et specifikt udgangsbeløb«.

Det angiveligt uforholdsmæssige udgangsbælb for bøden i betragtning af den begrænsede indvirkning af den påtalte praksis

74 Hvad vurderingen af overtrædelsens grovhed som sådan angår angives følgende i retningslinjernes punkt 1 A, stk. 1 og 2:

»Ved vurderingen af overtrædelsens grovhed skal der tages hensyn til overtrædelsens art, overtrædelsens konkrete indvirkning på markedet — når den kan måles — og det berørte markeds udstrækning.

Overtrædelserne klassificeres i tre kategorier, idet der skelnes mellem lidet alvorlige, alvorlige og meget alvorlige overtrædelser.«

75 I beslutningen henviste Kommissionen til følgende tre omstændigheder:

- Overtrædelsen havde i det væsentlige bestået i direkte eller indirekte fastsættelse af salgspriser og andre handelsvilkår over for kunderne, opdeling af markeder, navnlig gennem fordeling af kunder, og iværksættelse af samordnede foranstaltninger over for konkurrenter, der ikke var medlemmer af kartellet; sådanne former for praksis udgør på grund af selve deres art den alvorligste form for overtrædelse af bestemmelserne i artikel 81, stk. 1, EF og artikel 53, stk. 1, i EØS-aftalen (betragtning 278 til beslutningen).
- De ulovlige aftaler var blevet gennemført og havde haft en indvirkning på EØS-markedet for de pågældende produkter, som dog ikke kunne måles nøjagtigt (betragtning 286 til beslutningen).

- Kartellet havde omfattet hele fællesmarkedet og, efter oprettelsen af EØS, hele EØS (betragtning 287 til beslutningen).

76 Kommissionens konklusion, der blev fremsat i betragtning 288 til beslutningen, har følgende ordlyd:

»Kommissionen finder på baggrund af de nævnte faktorer som helhed, at de virksomheder, som er omhandlet i denne beslutning, har begået en meget alvorlig overtrædelse. Efter Kommissionens opfattelse er overtrædelsen af en sådan art og dens geografiske rækkevidde så stor, at den må anses for meget alvorlig, uanset om dens indvirkning på markedet kan måles eller ej. Under alle omstændigheder står det klart, at kartellets konkurrencebegrænsende aftaler er blevet gennemført og har haft indvirkning på markedet, om end indvirkningen ikke kan måles nøjagtigt.«

77 Sagsøgeren har kritiseret Kommissionen for, at den i strid med retningslinjerne og dens tidligere beslutningspraksis ikke undersøgte overtrædelsens konkrete indvirkning på de berørte markeder, men indskrænkede sig til at fastslå, udelukkende på grundlag af påstanden om, at kartellet var blevet gennemført, at det havde haft indvirkning på markedet, og uden at undersøge, hvor stor indvirkningen havde været. Endvidere har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen i betragtning af den påtalte praksis' objektivt begrænsede indvirkning på de berørte markeder højst kunne kvalificere denne praksis som »alvorlig«, og at den derfor skulle have fastsat udgangsbeløbet til under 20 mio. EUR.

78 For det første anførte Kommissionens repræsentanter under retsmødet, at overtrædelsen udelukkende var blevet kvalificeret som »meget alvorlig« på grundlag af dens art og geografiske udstrækning, og at det ganske vist fastslås i beslutningen, at kartellet havde en konkret indvirkning på markedet, men at denne omstændighed ikke var blevet taget i betragtning ved kvalificeringen af overtrædelsen og dermed ved fastsættelsen af udgangsbeløbet for bøden.

- 79 Dette stemmer dog ikke overens med ordlyden af betragtning 278-288 til beslutningen. I betragtning 281 fastslår Kommissionen, efter at have beskrevet overtrædelsens art, at der forekom faktiske konkurrencebegrænsende virkninger, som i det foreliggende tilfælde skyldtes, at de ulovlige aftaler blev gennemført, om end virkningerne ikke kan måles nøjagtigt, hvorefter den fastslår overtrædelsens geografiske rækkevidde. Det kan udledes af ordlyden af betragtning 288 til beslutningen, herunder navnlig udtrykket »[p]å baggrund af de nævnte faktorer som helhed«, at Kommissionen rent faktisk også tog kartellets konkrete indvirkning på markedet i betragtning, da den kvalificerede overtrædelsen som »meget alvorlig«, om end den tilføjede, at denne kvalifikation var berettiget, uanset om indvirkningen kunne måles.
- 80 For det andet påhvilede det, i modsætning til, hvad sagsøgeren har hævdet, ikke Kommissionen at foretage en konkret undersøgelse af den ulovlige praksis på hvert enkelt berørt marked, eftersom den havde fundet, at alle de i beslutningen omhandlede aftaler og former for praksis havde udgjort en samlet, kompleks overtrædelse, hvilket sagsøgeren ikke har bestridt, og eftersom det kun er virkningerne af overtrædelsen som helhed, der skal tages i betragtning (jf. i denne retning Domstolens dom af 8.7.1999, sag C-49/92 P, Kommissionen mod Anic Partecipazioni, Sml. I, s. 4125, præmis 152, og Rettens dom af 17.12.1991, sag T-7/89, Hercules Chemicals mod Kommissionen, Sml. II, s. 1711, præmis 342).
- 81 For det tredje følger det af betragtning 244-248 og 280-286 til beslutningen, at Kommissionen rent faktisk udledte af den omstændighed, at kartellet var blevet gennemført, at det havde haft konkret indvirkning på den relevante sektor.
- 82 Kommissionen anfører hvad dette angår, at »[s]amtlige kartelmedlemmer gennemførte de (i procent angivne) generelle prisforhøjelser, som var blevet aftalt, ved at udsende nye prislister [...], offentlige trafikselskaber har tildelt det selskab kontrakter, hvis tilbud var blevet manipuleret, således at det var en smule lavere end andre karteldeltageres tilbud, private kunder har ikke haft andet valg end at købe af en forudbestemt leverandør til en forudbestemt pris, uden at der har kunnet finde konkurrence sted, og producenterne af

færdigvarer har ikke kunnet købe blokke eller kun kunnet købe blokke til kunstigt høje priser, hvorfor de ikke har kunnet yde reel konkurrence på markedet for færdige varer«. I betragtning af overtrædelsesperiodens længde og den omstændighed, at de pågældende virksomheder tilsammen havde kontrolleret over 90% af EØS-markedet, var der ifølge Kommissionen ingen tvivl om, at kartellet havde haft faktiske konkurrencebegrænsende virkninger på dette marked (betragtning 245 og 281 til beslutningen).

83 For at kunne vurdere en overtrædelses konkrete virkning på markedet skal Kommissionen henholde sig til de konkurrenceforhold, der normalt ville have eksisteret i fravær af en overtrædelse (jf. i denne retning Domstolens dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1663, præmis 619 og 620, Rettens dom af 14.5.1998, sag T-347/94, Mayr-Melnhof mod Kommissionen, Sml. II, s. 1751, præmis 235, af 11.3.1999, sag T-141/94, Thyssen Stahl mod Kommissionen, Sml. II, s. 347, præmis 645, og af 9.7.2003, sag T-224/00, Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, Sml. II, s. 2597, herefter »ADM I-dommen«, præmis 150).

84 Når det drejer sig om et priskartel, kan Kommissionen udlede, at overtrædelsen har haft følger, fordi deltagerne i kartellet har truffet foranstaltninger til at anvende de aftalte priser, f.eks. ved at annoncere dem til kunderne, give deres ansatte instruks om at anvende dem som udgangspunkt for prisforhandlinger og overvåge konkurrenternes og deres egne salgsafdelingens anvendelse af dem. For at kunne slutte til en indvirkning på markedet er det tilstrækkeligt, at de aftalte priser har tjent som grundlag for fastsættelsen af individuelle transaktionspriser og således begrænset kundernes forhandlingsmuligheder (dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen, nævnt i præmis 80 ovenfor, præmis 340 og 341, samt Rettens dom af 20.4.1999, forenede sager T-305/94 — T-307/94, T-313/94 — T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 og T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, »PVC II-dommen«, Sml. II, s. 931, præmis 743-745, og af 14.12.2006, forenede sager T-259/02 — T-264/02 og T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 5169, præmis 285).

85 Til gengæld kan det, når det er blevet godtgjort, at et kartel er blevet gennemført, ikke kræves, at Kommissionen systematisk påviser, at aftalerne rent faktisk har gjort det muligt for de pågældende virksomheder at nå et højere faktureringsprisniveau end det, der ville have været gældende, hvis der ikke havde været et kartel. I denne henseende kan den opfattelse ikke anerkendes, at kun den omstændighed, at faktureringsprisniveauet ville have været anderledes, hvis der ikke var forekommet et ulovligt samarbejde, kan tages i betragtning ved vurderingen af overtrædelsens grovhed (Domstolens dom af 16.11.2000, sag C-279/98 P, Cascades mod Kommissionen, Sml. I, s. 9693, præmis 53 og 62). Desuden ville det være uforholdsmæssigt at forlange en sådan påvisning, som ville lægge beslag på betydelige ressourcer, idet den ville kræve hypotetiske beregninger baseret på økonomiske modeller, hvis nøjagtighed retsinstansen kun vanskeligt ville kunne efterprøve, og hvis ufejlbarlighed på ingen måde er bevist (generaladvokat Mischos forslag til afgørelse forud for Domstolens dom af 16.11.2000, sag C-283/98 P, Mo och Domsjö mod Kommissionen, Sml. I, s. 9855, på s. 9858, punkt 109).

86 Ved vurderingen af overtrædelsens grovhed er det nemlig af afgørende betydning at vide, at medlemmerne af kartellet gjorde alt, hvad de kunne, for at gives deres intentioner en konkret virkning. Hvad der efterfølgende skete med hensyn til de markedspriser, der faktisk blev opnået, kunne blive påvirket af andre faktorer, som kartellets medlemmer ikke havde kontrol over. Kartellets medlemmer kan ikke drage fordel af eksterne faktorer, som modvirkede deres egne bestræbelser, ved at gøre dem til forhold, der begrunder en bødenedsættelse (generaladvokat Mischos forslag til afgørelse forud for dommen i sagen Mo och Domsjö mod Kommissionen, nævnt i præmis 85 ovenfor, punkt 102-107).

87 Kommissionen kunne derfor med føje lægge den omstændighed til grund for fastslåelsen af, at der havde været en indvirkning på markedet, at kartellet var blevet gennemført, efter at den relevant havde påpeget, at kartellet havde været i mere end 11 år, og at dets medlemmer havde kontrolleret over 90% af EØS-markedet, og idet det var ufornødent at måle indvirkningen nøjagtigt.

- 88 Med hensyn til, om den fastslåelse af omstændigheder, hvoraf Kommissionen drog denne konklusion, var velbegrunder, har sagsøgeren hverken godtgjort eller påstået, at kartellet ikke blev gennemført.
- 89 Sagsøgeren har ganske vist gjort gældende, at virksomheden kun spillede en »marginal« rolle i forbindelse med gennemførelsen af den ulovlige praksis inden for mekaniske kul- og grafitprodukter og ikke solgte kul- og grafitblokke til tredjemand. Sagsøgeren har ligeledes — inden for rammerne af et anbringende om, at Kommissionen foretog en fejlagtig vurdering af spørgsmålet om formildende omstændigheder — gjort gældende, at virksomheden reelt ikke fulgte visse ulovlige aftaler. De argumenter, sagsøgeren har støttet på sin egen adfærd, kan imidlertid ikke tiltrædes. Den faktiske adfærd, en bestemt virksomhed hævder at have udvist, er nemlig irrelevant for vurderingen af et kartels indvirkning på markedet, da det kun er virkningerne af den samlede overtrædelse, der skal tages hensyn til (dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 80 ovenfor, præmis 152, og i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen, nævnt i præmis 80 ovenfor, præmis 342).
- 90 Det fremgår af sagsøgerens skriftlige indlæg, at virksomheden i det væsentlige kun har påberåbt sig, at kartellet havde en begrænset indvirkning for visse berørte produkters vedkommende, og at det kun blev gennemført delvis, men dette er, for så vidt det er rigtigt, ikke ensbetydende med, at Kommissionen ved vurderingen af overtrædelsens grovhed fejlagtigt lagde til grund, at den pågældende ulovlige praksis havde en faktisk konkurrencebegrænsende virkning på EØS-markedet for de berørte produkter (Retten dom af 25.10.2005, sag T-38/02, Groupe Danone mod Kommissionen, Sml. II, s. 4407, præmis 148).
- 91 Selv hvis det antages, at Kommissionen ikke i fornødent omfang havde godtgjort, at kartellet havde en konkret indvirkning, ville det stadig være passende at kvalificere den foreliggende overtrædelse som »meget alvorlig«. De tre aspekter af vurderingen af overtrædelsens grovhed vejer nemlig ikke lige tungt i den samlede vurdering. Navnlig for kvalificeringen af en overtrædelse som »meget alvorlig« spiller dens art en væsentlig rolle. I denne henseende fremgår det af beskrivelsen af meget alvorlige overtrædelser i retningslinjerne, at aftaler eller samordnet praksis, der bl.a., som i det foreliggende tilfælde, har til formål at fastsætte priser, alene på grund af deres egen beskaffenhed kan føre til kvalifikationen »meget alvorlig«, uden at det er fornødent at beskrive den

pågældende adfærd nærmere ved at angive dens særlige virkning eller geografiske udstrækning. At det forholder sig således, bekræftes af, at der i beskrivelsen af alvorlige overtrædelser udtrykkeligt henvises til indflydelse på markedet og til virkninger inden for store dele af fællesmarkedet, mens der derimod i beskrivelsen af meget alvorlige overtrædelser ikke opstilles noget krav om en konkret indflydelse eller virkninger inden for et bestemt geografisk område (Rettens dom af 27.7.2005, forenede sager T-49/02 — T-51/02, Brasserie nationale m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3033, præmis 178, og dommen af 25.10.2005 i sagen Groupe Danone mod Kommissionen, nævnt i præmis 90 ovenfor, præmis 150).

⁹² Med hensyn til påstanden om, at den i beslutningen fulgte fremgangsmåde er i strid med Kommissionens tidligere praksis, fremgår det af Domstolens faste praksis (Domstolens dom af 21.9.2006, sag C-167/04 P, JCB Service mod Kommissionen, Sml. I, s. 8935, præmis 201 og 205, og af 7.6.2007, sag C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals mod Kommissionen, Sml. I, s. 4405, præmis 60), at Kommissionens beslutningspraksis ikke udgør den retlige ramme for de bøder, der pålægges på konkurrenceområdet, og at beslutninger vedrørende andre sager kun er af vejledende karakter for så vidt angår den eventuelle forekomst af forskelsbehandling, idet det ikke er sandsynligt, at de særlige faktiske omstændigheder i sagerne, såsom markedet, varerne, virksomhederne og de omhandlede perioder, er identiske. I den foreliggende sag har sagsøgeren ikke ført bevis for en sådan forskelsbehandling.

⁹³ Endelig har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen burde have fastsat udgangsbeløbet for bøden på det laveste niveau på skalaen for »meget alvorlige« overtrædelser, hvis den påtalte praksis kunne kvalificeres som »meget alvorlig«, hvilket den ifølge sagsøgeren ikke kan, for netop at tage hensyn til, at denne praksis kun havde en begrænset indvirkning på de berørte markeder.

94 Ved denne argumentation synes sagsøgeren at hævde, at Kommissionen, selv hvis det antages, at det var med føje, at den kvalificerede overtrædelsen som »meget alvorlig«, tilsidesatte proportionalitetsprincippet ved at fastsætte udgangsbeløbet for bøden til 35 mio. EUR, skønt beløbet i betragtning af overtrædelsens begrænsede indvirkning ikke burde have oversteget 20 mio. EUR, eftersom sagsøgeren ikke deltog i overtrædelsen på markedet for kul- og grafitblokke og -plader og kun deltog marginalt i overtrædelserne på markedet for mekaniske kul- og grafitprodukter, og den påtalte praksis kun havde en yderst begrænset indvirkning på markederne for elektriske kul- og grafitprodukter.

95 Som nævnt i præmis 89 ovenfor, er den faktiske adfærd, en virksomhed hævder at have udvist, imidlertid irrelevant for vurderingen af et kartels indvirkning på markedet.

96 Desuden fremgår det af betragtning 120 og 124 til beslutningen, at Kommissionen ikke fastslog, at kartellet havde haft væsentlig indvirkning for samtlige berørte produkters og kunders vedkommende, og at den tværtimod medgav, at det for nogle bestemte produkters vedkommende kunne have haft en mere begrænset indvirkning, således som sagsøgeren, der har baseret sine påstande på Kommissionens fastslåelse af de faktiske omstændigheder, har anført. Endvidere har sagsøgeren ikke påstået, endsi­ge ført bevis for, at Kommissionen beskrev kartellets virkninger urigtigt ved at overdrive dem.

97 Det bemærkes ligeledes, at sagsøgeren deltog i en række aftaler og/eller i samordnet praksis, der vedrørte elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter og de kul- og grafitblokke, hvoraf sådanne produkter fremstilles, og at hele denne gruppe af nært beslægtede produkter var genstand for en samlet, kompleks overtrædelse. Når indvirkningen på markedet vurderes, skal der kun tages hensyn til virkningerne af den samlede overtrædelse (jf. i denne retning dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 80 ovenfor, præmis 152, og i sagen Hercules Chemicals

mod Kommissionen, nævnt i præmis 80 ovenfor, præmis 342), og sagsøgeren har ikke påberåbt sig, at kartellet kun havde begrænset indvirkning for så vidt angår halvfabrikata og mekaniske kul- og grafitprodukter og i øvrigt heller ikke for så vidt angår elektriske produkter til »mindre« kunder.

- 98 På denne baggrund må anbringendet om, at udgangsbeløbet for bøden er uforholdsmæssigt i betragtning af den angiveligt begrænsede indvirkning af den påtalte ulovlige praksis, forkastes.

Det angiveligt uforholdsmæssige udgangsbeløb for bøden i betragtning af sagsøgerens meget begrænsede deltagelse i kartellet

- 99 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen ved vurderingen af overtrædelsens grovhed og dermed fastsættelsen af udgangsbeløbet for bøden skal tage den relative grovhed af hver enkelt anklaget virksomheds deltagelse i betragtning. Sagsøgeren har under henvisning til Rettens dom af 11. december 2003, Ventouris mod Kommissionen (sag T-59/99, Sml. II, s. 5257, præmis 200 og 219), nedlagt påstand om, at Retten nedsætter bøden væsentligt for at tage hensyn til, at sagsøgeren ikke deltog i den praksis, der blev udøvet på markedet for kul- og grafitblokke, og kun spillede en mindre betydningsfuld rolle i den praksis, der blev udøvet på markedet for mekaniske kul- og grafitprodukter. Ved for sagsøgeren at fastsætte et udgangsbeløb på 35 mio. EUR, som er af samme størrelse som det, der blev fastsat for Morgan, og for Schunk og SGL kun et udgangsbeløb på 21 mio. EUR, skønt de tre nævnte virksomheder havde deltaget i hele den i beslutningen omhandlede praksis, tilsidesatte Kommissionen ligebehandlingsprincippet.

- 100 Således som Kommissionen med rette har påpeget, beror sagsøgerens argumentation på en sammenblanding af vurderingen af overtrædelsens grovhed, der har til formål at fastsætte niveauet for udgangsbeløbet for bøden, og vurderingen af den relative

grovhed af hver enkelt af de berørte virksomheders deltagelse i overtrædelsen, hvilket spørgsmål skal behandles, når der eventuelt tages skærpende eller formildende omstændigheder i betragtning.

- 101 Som tidligere nævnt tog Kommissionen i forbindelse med vurderingen af overtrædelsens grovhed, i overensstemmelse med retningslinjerne, dens art, dens faktiske indvirkning på det relevante marked og dette markeds udstrækning i betragtning.
- 102 Når Kommissionen lægger overtrædelsens indvirkning til grund med henblik på at vurdere dens grovhed i overensstemmelse med retningslinjernes punkt 1 A, stk. 1 og 2, er det i denne forbindelse virkningerne af den samlede overtrædelse, som alle virksomhederne har deltaget i, der skal tages i betragtning (dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 80 ovenfor, præmis 152), og den enkelte virksomheds individuelle adfærd eller oplysninger, der kun vedrører denne, er derfor ikke relevante i denne henseende.
- 103 Henvisningen til dommen i sagen Ventouris mod Kommissionen, nævnt i præmis 99 ovenfor (præmis 200 og 219), er ligeledes irrelevant, da den ikke drejer sig om en situation, hvor der er begået en enkelt vedvarende overtrædelse, som i det foreliggende tilfælde, men om en situation, hvor Kommissionen har pålagt en sanktion for to forskellige overtrædelser. Retten fastslog i den nævnte dom, at Kommissionen i strid med proportionalitetsprincippet havde pålagt de virksomheder, som havde deltaget i begge overtrædelser, den samme sanktion som dem, der kun havde deltaget i den ene. Den sagsøgende virksomhed, der ikke havde deltaget i den ene af de to overtrædelser, men som var blevet pålagt en sanktion, som om den havde deltaget i begge, blev af Retten indrømmet en nedsættelse af den bøde, den var blevet pålagt.

104 I det foreliggende tilfælde har sagsøgeren ikke bestridt, at der blev begået en enkelt vedvarende overtrædelse, og at virksomheden deltog i denne. Sagsøgeren har kun hævdet, at denne ikke deltog i lige så stort omfang som de øvrige implicerede virksomheder, herunder Morgan, Schunk og SGL. Den argumentation, sagsøgeren har fremført til støtte for dette anbringende, vil derfor blive prøvet i forbindelse med anbringenderne om, at Kommissionen foretog en fejltagtig vurdering af spørgsmålet om formildende omstændigheder.

Det angiveligt uforholdsmæssige udgangsbæbeløb for bøden i betragtning af sagsøgerens omsætning

105 Henset til den store forskel på de berørte virksomheders størrelse og med henblik på at tage hensyn til hver virksomheds specifikke vægt og således den faktiske betydning af virksomhedernes ulovlige adfærd på konkurrencen, har Kommissionen i beslutningen i overensstemmelse med retningslinjernes punkt 1 A, stk. 4 og 6, gennemført en differentieret behandling af de virksomheder, der har deltaget i overtrædelsen. Med henblik herpå har Kommissionen opdelt de berørte virksomheder i tre kategorier i forhold til hver virksomheds omsætning for de varer, der er omfattet af sagen, inden for EØS, idet værdien af det interne forbrug for hver virksomhed blev medregnet. Heraf følger en markedsandel, som udgør hver virksomheds relative vægt i overtrædelsen og virksomhedens faktiske økonomiske muligheder for at påføre konkurrencen alvorlig skade (betragtning 289-291 til beslutningen).

106 Sammenligningen bygger på oplysninger vedrørende omsætningen (angivet i mio. euro) for de omhandlede produkter for sidste år af overtrædelsen, dvs. s998, således

som det fremgår af tabel 1 i betragtning 37 til beslutningen med overskriften »Ansættelse af omsætningen (herunder værdien af det interne forbrug) og markedsandele i EØS, i 1998, for den gruppe produkter, der er omfattet af sagen«:

Leverandør	Omsætning (herunder værdien af internt forbrug)	Markedsandel i EØS
Conradty	9	3%
Hoffmann	17	6%
[LCL]	84	29%
Morgan	68	23%
Schunk	52	18%
SGL	41	14%
Andre	20	7%
I alt	291	100%

¹⁰⁷ Sagsøgeren og Morgan, som blev betragtet som værende de to største operatører med markedsandele på over 20%, blev følgelig placeret i den første kategori. Schunk og SGL, som er mellemstore virksomheder med markedsandele mellem 10 og 20%, blev placeret i den anden kategori. Hoffmann og Conradty, som blev betragtet som værende små virksomheder på grund af deres markedsandele på under 10%, blev placeret i den tredje kategori (betragtning 37 og 297 til beslutningen).

¹⁰⁸ Kommissionen har på baggrund af ovenstående betragtninger beregnet et udgangsbetrag fastsat i forhold til overtrædelsens grovhed på 35 mio. EUR for sagsøgeren og Morgan, på 21 mio. EUR for Schunk og SGL og på 6 mio. EUR for Hoffmann og Conradty (betragtning 298 til beslutningen).

- 109 I sit anbringende har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen burde have lagt omsætningen ved salget af de berørte produkter i EØS til grund, og at det udgangsbetrag på 35 mio. EUR, som den fastsatte, er uforholdsmæssigt i relation til omsætningen på de enkelte relevante markeder (det nævnte beløb repræsenterer 41,7% og den i beslutningen angivne omsætning på 84 mio. EUR, 46,3% af omsætningen vedrørende elektriske kul- og grafitprodukter og 421% af omsætningen vedrørende mekaniske kul- og grafitprodukter); dette følger af Kommissionens tidligere beslutningspraksis og retspraksis. Ifølge sidstnævnte skal bøden »stå i rimeligt forhold til« omsætningen på det relevante marked.
- 110 For det første fremgår det af Domstolens faste praksis (dommen i sagen JCB Service mod Kommissionen, nævnt i præmis 92 ovenfor, præmis 201 og 205, og i sagen Britannia Alloys & Chemicals mod Kommissionen, nævnt i præmis 92 ovenfor, præmis 60), at Kommissionens beslutningspraksis ikke udgør den retlige ramme for de bøder, der pålægges på konkurrenceområdet, og at beslutninger vedrørende andre sager kun er af vejledende karakter for så vidt angår den eventuelle forekomst af forskelsbehandling, idet det ikke er sandsynligt, at de særlige faktiske omstændigheder i sagerne, såsom markedet, varerne, virksomhederne og de omhandlede perioder, er identiske.
- 111 Sagsøgeren har ikke ført bevis for en sådan forskelsbehandling. Sagsøgeren har generelt gjort gældende, at det fremgår af Kommissionens seneste beslutningspraksis, at det højeste udgangsbetrag, der almindeligvis fastsættes i sager om »meget alvorlige« overtrædelser, som er blevet gennemført på verdensplan eller i hele EØS-området, normalt repræsenterer mellem 10 og 20% af den berørte virksomheds omsætning på de relevante markeder. Sagsøgeren har fremhævet, at Kommissionen i specialgrafitsagen for sagsøgeren fastsatte et udgangsbetrag på 7,5 mio. EUR, der repræsenterede ca. 14,5% af omsætningen på verdensplan ved salget af de berørte produkter.

- 112 Denne påstand er blevet bestridt af Kommissionen, som har givet eksempler på beslutninger, hvori den har fastsat udgangsbetrag på over 20% af de berørte virksomheders omsætning på det relevante marked. Kommissionen har således henvist til Asea Brown Boveri Ltd, for hvilket selskab der i beslutning 1999/60/EF af 21. oktober 1998 om en procedure efter [artikel 81 EF] (sag IV/35.691/E-4 — Præisolerede rør) (EFT 1999 L 24, s. 1), berigtiget før offentliggørelsen, blev fastsat et udgangsbetrag på 50 mio. EUR, som repræsenterede 23% af omsætningen af de berørte produkter. Kommissionen har ligeledes henvist til beslutning 2003/437/EF af 11. december 2001 om en procedure i henhold til [artikel 81 EF] og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/E-1/37.027 — Zinkphosphat) (EUT 2003 L 153, s. 1), hvori udgangsbetraget på 3 mio. EUR repræsenterede næsten 100% af den omsætning, som hver enkelt af de fire vigtigste medlemmer af kartellet havde opnået på det relevante marked.
- 113 Endvidere har Kommissionen et vist skøn ved udmålingen af bøderne på en sådan måde, at virksomhederne tilskyndes til at overholde konkurrencereglerne (Rettens dom af 21.10.1997, sag T-229/94, Deutsche Bahn mod Kommissionen, Sml. II, s. 1689, præmis 127). Den omstændighed, at Kommissionen tidligere har pålagt bøder af en bestemt størrelsesorden i tilfælde af visse typer overtrædelser, kan af samme grund ikke berøve den mulighed for at forhøje dette niveau, hvis det er nødvendigt for at gennemføre Fællesskabets konkurrencepolitik (Domstolens dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1825, præmis 109) og forstærke bødernes forebyggende virkning (Rettens dom af 14.5.1998, sag T-327/94, SCA Holding mod Kommissionen, Sml. II, s. 1373, præmis 179).
- 114 For det andet påhviler det — i modsætning til, hvad sagsøgeren har gjort gældende — ikke Kommissionen, når den udmåler bøderne under hensyn til den pågældende overtrædelses grovhed og varighed, at foretage bødeberegningen på grundlag af beløb, der er baseret på de berørte virksomheders omsætning, herunder omsætningen af de pågældende produkter (jf. i denne retning dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 255).

- 115 Overtrædelsernes grovhed skal fastslås på grundlag af en lang række forhold, herunder sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 241 og den deri nævnte retspraksis).
- 116 Med forbehold af overholdelsen af den øvre grænse, der fastsættes i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, og som vedrører den samlede omsætning (dommen i sagen Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 113 ovenfor, præmis 119), kan Kommissionen tage hensyn til den pågældende virksomheds omsætning med henblik på bedømmelsen af overtrædelsens grovhed, når bødens størrelse fastsættes, men denne omsætning må ikke tillægges en uforholdsmæssig betydning i forhold til de andre elementer i vurderingen (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 257 og den deri nævnte retspraksis).
- 117 I det foreliggende tilfælde anvendte Kommissionen den beregningsmetode, som angives i retningslinjerne, og ifølge hvilken der skal tages hensyn til et stort antal faktorer ved bedømmelsen af overtrædelsens grovhed henblik på fastsættelsen af bødebeløbet, bl.a. overtrædelsens art, dens konkrete indvirkning, det berørte markedes udstrækning og nødvendigheden af at sikre bøden afskrækkende virkning. Selv om retningslinjerne ikke bestemmer, at bødebeløbene skal beregnes på grundlag af den samlede omsætning eller den relevante omsætning, er de ikke til hinder for, at sådanne omsætningstal tages i betragtning ved fastsættelsen af bødens størrelse med henblik på at overholde fællesskabsrettens almindelige principper, og når omstændighederne gør det påkrævet (dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 258 og 260).
- 118 Heraf følger, at skønt det ikke kan bestrides — således som sagsøgeren understreger — at omsætningen af de berørte produkter kan udgøre et egnet grundlag for vurderingen af den skade, der er påført konkurrencen på det relevante produktmarked i EØS, og karteldeltagernes relative størrelse i forhold til de pågældende produkter — således som

Kommissionen gjorde i beslutningen — udgør denne faktor langt fra det eneste kriterium, den skal lægge til grund ved vurderingen af overtrædelsens grovhed.

- 119 Hvis man for at vurdere, om det udgangsbetøb for bøden, Kommissionen har fastsat, er forholdsmæssigt, kun satte det i relation til omsætningen af de omhandlede produkter, ville man derfor, i modsætning til, hvad sagsøgeren har gjort gældende, tillægge denne faktor uforholdsmæssig stor betydning. Overtrædelsens art, dens konkrete indvirkning, det berørte markeds udstrækning og nødvendigheden af at sikre bøden afskrækkende virkning er faktorer, som i lige så høj grad kan begrunde det nævnte betøb, og som Kommissionen tog i betragtning i det foreliggende tilfælde. I den forbindelse fandt den, med føje, at overtrædelsen skulle kvalificeres som »meget alvorlig«, eftersom sagsøgeren havde deltaget i et horisontalt kartel, hvis hovedformål havde været direkte eller indirekte at fastsætte salgspriser og andre forretningsbetingelser over for kunderne, opdele markeder, navnlig ved at fordele kunder, og iværksætte samordnede foranstaltninger over for konkurrenter, der ikke var medlemmer af kartellet, og som havde haft konkret indvirkning på det relevante produktmarked i EØS.
- 120 Hvad for det tredje angår påstanden om, at udgangsbetøbet er uforholdsmæssigt i forhold til omsætningen på »de enkelte relevante markeder«, indebærer den, at der ses bort fra, at overtrædelsen blev kvalificeret som en enkelt vedvarende overtrædelse, hvilket sagsøgeren udtrykkeligt har anerkendt i sine skriftlige indlæg, at den var. Det er derfor irrelevant, at sagsøgeren har sat udgangsbetøbet i relation til omsætningen af henholdsvis elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter; det er kun forholdet mellem udgangsbetøbet og omsætningen på det relevante marked, som i beslutningen blev ansat til 84 mio. EUR, der kan tages i betragtning.
- 121 Den omstændighed, at udgangsbetøbet for bøden udgør næsten halvdelen af denne omsætning, er ikke i sig selv afgørende. Betøbet på 35 mio. EUR er således alene et foreløbigt betøb, der gennem anvendelsen af den metode, som er fastsat i retnings-

linjerne, efterfølgende reguleres i overensstemmelse med overtrædelsens varighed og de konstaterede skærpende eller formildende omstændigheder (Rettens dom af 9.7.2003, sag T-220/00, Cheil Jedang mod Kommissionen, Sml. II, s. 2473, præmis 95).

¹²² Hvad nærmere angår overtrædelser, der må klassificeres som »meget alvorlige«, angives det alene i retningslinjerne, at den påregnelige beløbsramme for bøderne udgør »20 mio. [EUR] og derover«. De eneste i retningslinjerne nævnte øvre grænser, der gælder for sådanne overtrædelser, er den i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 fastsatte begrænsning på 10% af den samlede omsætning [jf. indledningen til og punkt 5, litra a), i retningslinjerne] — som ikke er blevet påstået tilsidesat i det foreliggende tilfælde — og de øvre grænser for det tillæg, der kan pålægges under hensyn til overtrædelsens varighed (jf. retningslinjernes punkt 1 B, stk. 1, andet og tredje led). Der er intet i retningslinjerne, der ved en »meget alvorlig« overtrædelse er til hinder for en forhøjelse til et niveau i absolutte tal, svarende til det, som Kommissionen har anvendt i det foreliggende tilfælde.

¹²³ Ifølge retspraksis er artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 ikke til hinder for, at Kommissionen ved beregningen som mellemresultat anvender et beløb, der overstiger den generelle begrænsning på 10% af den samlede omsætning. Bestemmelsen er heller ikke til hinder for, at mellemregninger, hvormed der tages hensyn til overtrædelsens grovhed og varighed, foretages på grundlag af et beløb, der overstiger den nævnte grænse (dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 278).

¹²⁴ Endelig kan sagsøgeren ikke med føje påberåbe sig dommen i sagen Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 113 ovenfor, og Rettens dom af 14. juli 1994, Parker Pen mod Kommissionen (sag T-77/92, Sml. II, s. 549), da disse afgørelser drejer sig om fastsættelsen af den endelige bøde og ikke af det udgangsbeløb for bøden, der fastsættes under hensyn til overtrædelsens grovhed, og da Kommissionen i det foreliggende tilfælde ikke baserede sin beregning af dette beløb på

sagsøgerens samlede omsætning (jf. i denne retning dommen i sagen Cheil Jedang mod Kommissionen, nævnt i præmis 121 ovenfor, præmis 98 og 99, og Rettens dom af 20.3.2002, sag T-31/99, ABB Asea Brown Boveri mod Kommissionen, Sml. II, s. 1881, præmis 156).

- 125 Det følger af det ovenstående, at anbringendet om, at udgangsbeløbet er uforholdsmæssigt i relation til sagsøgerens omsætning, må forkastes.

Hensynet til bødens afskrækkende virkning

- 126 For det første har sagsøgeren, for første gang i replikken, beskyldt Kommissionen for at have tilsidesat artikel 253 EF, da den tog hensyn til, at bøden skal have en afskrækkende virkning.

- 127 Det følger af retspraksis, at anbringendet om manglende eller utilstrækkelig begrundelse er et anbringende, der angår grundlæggende retsprincipper, som Fællesskabets retsinstanser skal tage under påkendelse ex officio (Domstolens dom af 2.4.1998, sag C-367/95 P, Kommissionen mod Sytraval og Brink's France, Sml. I, s. 1719, præmis 67), og som derfor kan påberåbes af parterne på et hvilket som helst trin af sagen (Domstolens dom af 20.2.1997, sag C-166/95 P, Kommissionen mod Daffix, Sml. I, s. 983, præmis 25, og Rettens dom af 13.12.2001, forenede sager T-45/98 og T-47/98, Krupp Thyssen Stainless og Acciai speciali Terni mod Kommissionen, Sml. II, s. 3757, præmis 125).

- 128 Det fremgår af fast retspraksis, at begrundelsen for en individuel beslutning klart og utvetydigt skal angive de betragtninger, som den institution, der har udstedt retsakten, har lagt til grund, således at de berørte parter kan få kendskab til grundlaget for den

trufne foranstaltning, og således at den kompetente ret kan udøve sin prøvelsesret. Det nærmere indhold af begrundelseskravet skal fastlægges i lyset af den konkrete sags omstændigheder. Det kræves ikke, at begrundelsen angiver alle de forskellige relevante faktiske og retlige momenter, da spørgsmålet, om en retsakts begrundelse opfylder kravene efter artikel 253 EF, ikke blot skal vurderes i forhold til ordlyden, men ligeledes til den sammenhæng, hvori den indgår (jf. dommen i sagen Kommissionen mod Sytraval og Brink's France, nævnt i præmis 127 ovenfor, præmis 63 og den deri nævnte retspraksis).

129 Med hensyn til fastsættelse af bøder for overtrædelse af konkurrenceretten opfylder Kommissionen sin begrundelsespligt, hvis den i sin beslutning giver oplysninger om de hensyn, der har givet den grundlag for at bedømme overtrædelsens grovhed og dens varighed, idet den dog ikke har pligt til at give en mere detaljeret redegørelse for eller taloplysninger vedrørende fremgangsmåden for bødeberegningen (jf. i denne retning dommen i sagen Cascades mod Kommissionen, nævnt i præmis 85 ovenfor, præmis 38-47; jf. ligeledes Rettens dom af 30.9.2003, forenede sager T-191/98 og T-212/98 — T-214/98, Atlantic Container Line m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3275, præmis 1532). Uanset hvor nyttige taloplysninger vedrørende fremgangsmåden for bødeberegningen er, er sådanne oplysninger ikke uundværlige for, at begrundelsespligten er overholdt (Domstolens dom af 2.10.2003, sag C-182/99 P, Salzgitter mod Kommissionen, Sml. I, s. 10761, præmis 75).

130 For så vidt angår begrundelsen for udgangsbeløb i absolut forstand udgør bøderne et instrument i Kommissionens konkurrencepolitik, hvorfor denne bør have et vist skøn ved udmålingen af dem, således at virksomhederne tilskyndes til at overholde konkurrencereglerne (Rettens dom af 6.4.1995, sag T-150/89, Martinelli mod Kommissionen, Sml. II, s. 1165, præmis 59). Desuden bør det undgås, at det er let for de erhvervsdrivende at forudse bøderne. Det kan derfor ikke kræves, at Kommissionen i denne forbindelse angiver andre omstændigheder som begrundelse end sådanne, som vedrører overtrædelsens grovhed.

- 131 Da det i det foreliggende tilfælde drejer sig om påstanden om, at der ikke blev givet nogen begrundelse i beslutningen for, at der ved fastsættelsen af udgangsbeløbet blev taget hensyn til, at bøden skulle have afskrækkende virkning, og at der ikke fandt nogen individuel tilpasning sted af dette element, bemærkes for det første, at afskrækkelse er et af formålene med bøden, og at nødvendigheden af at sikre denne afskrækkende virkning derfor er et generelt krav, som Kommissionen skal iagttage under hele bødeudmålingen, og det forudsætter ikke nødvendigvis, at udmålingen indeholder en særlig etape, hvorunder der foretages en samlet vurdering af alle relevante omstændigheder med henblik på at opfylde dette formål (Rettens dom af 15.3.2006, sag T-15/02, BASF mod Kommissionen, Sml. II, s. 497, præmis 226).
- 132 I retningslinjerne har Kommissionen ikke ved en specifik angivelse, der kunne være bindende, fastsat, hvorledes, eller efter hvilke kriterier, det afskrækkende formål skal tages i betragtning på en individualiseret måde. I retningslinjernes punkt 1 A, stk. 4, anføres det kun, i forbindelse med det, der angives om vurderingen af en overtrædelses grovhed, at det er nødvendigt at fastsætte bødens størrelse på et niveau, der har en tilstrækkelig afskrækkende virkning.
- 133 For det andet anførte Kommissionen, i modsætning til, hvad sagsøgeren har hævdet, udtrykkeligt, da den redegjorde for den generelle fremgangsmåde ved fastsættelsen af bøder, at det var nødvendigt at fastsætte bøderne på et afskrækkende niveau, og differentierede behandlingen af karteldeltagerne på grundlag af deres markedsandele, idet den for LCL's vedkommende fastsatte udgangsbeløbet for bøden til 35 mio. EUR (betragtning 271 og 289 til beslutningen).
- 134 Det fremgår klart af beslutningen, at Kommissionen med henblik på fastsættelsen af udgangsbeløbet for bøden på grundlag af overtrædelsens grovhed først kvalificerede overtrædelsen som sådan under hensyn til objektive omstændigheder, nemlig overtrædelsens art, dens indvirkning på markedet og dets geografiske udstrækning, og at den dernæst tog subjektive omstændigheder i betragtning, nemlig den specifikke betydning af hver enkelt virksomhed, som havde deltaget i kartellet, og dermed den faktiske indvirkning på konkurrencen af dens ulovlige adfærd. Det var inden for rammerne af denne anden del af sin vurdering, at Kommissionen under hensyn til den relative betydning af hver enkelt virksomheds deltagelse i overtrædelsen og virk-

somhedens faktiske økonomiske muligheder for at påføre konkurrencen på det relevante marked alvorlig skade bl.a. tog hensyn til, at det skulle sikres, at bøden havde et afskrækkende niveau. Efter at have afsluttet sin vurdering af overtrædelsens grovhed fastsatte Kommissionen straks et udgangsbetrag, hvori der blev taget hensyn til alle de ovennævnte faktorer.

135 Det fremgår således, at Kommissionen i overensstemmelse med den retspraksis, hvortil der blev henvist i præmis 129 ovenfor, angav i beslutningen, hvilke hensyn der havde givet den grundlag for at bedømme overtrædelsens grovhed, og at den derfor ikke kan beskyldes for at have tilsidesat artikel 253 EF.

136 For det andet har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen ved at forhøje udgangsbetraget under hensyn til den afskrækkende virkning tilsidesatte princippet non bis in idem. Ifølge sagsøgeren har Kommissionen i beslutningen og i svarskriftet givet den samme begrundelse for to på hinanden følgende skærper af bøden, nemlig viden og bevidsthed om, at den påtalte praksis var ulovlig. Derved pålagde Kommissionen sagsøgeren en sanktion to gange på samme grundlag og tilsidesatte følgelig ovennævnte princip.

137 Det fremgår af bestemmelserne i artikel 44, stk. 1, litra c), sammenholdt med artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement, at stævningen bl.a. skal indeholde en kort fremstilling af søgsmålsgrundene, og at nye anbringender ikke må fremsættes under sagens behandling, medmindre de støttes på retlige eller faktiske omstændigheder, som er kommet frem under retsforhandlingerne. Imidlertid skal et anbringende, der udgør en uddybning af et anbringende, der tidligere er fremsat direkte eller indirekte i stævningen, og som har en nær sammenhæng med dette, antages til realitetsbehandling (Rettens dom af 20.9.1990, sag T-37/89, Hanning mod Parlamentet, Sml. II, s. 463, præmis 38, og af 17.7.1998, sag T-118/96, Thai Bicycle mod Rådet, Sml. II, s. 2991, præmis 142).

138 Det er ubestridt, at sagsøgeren har fremsat anbringendet om tilsidesættelse af princippet non bis in idem for første gang i replikken som svar på et angiveligt nyt anbringende, som Kommissionen havde fremsat til sit forsvar, og ifølge hvilket Kommissionen navnlig har ret til at fastsætte bøden under hensyn til, at den skal have en afskrækkende virkning, når der er tale om en klassisk overtrædelse af konkurrenceretten.

139 Denne generelle bemærkning i Kommissionens svarskrift kan ikke anses for at være en retlig eller faktisk omstændighed, som er kommet frem under retsforhandlingerne, eftersom Kommissionen klart anførte i beslutningen, at der måtte drages omsorg for, at bøden blev fastsat på et niveau, der sikrede den tilstrækkelig afskrækkende virkning. Endvidere udgør den specifikke påstand om, at princippet non bis in idem blev tilsidesat i forbindelse med, at der blev taget hensyn til den afskrækkende virkning, ikke en uddybning af et anbringende, der tidligere er fremsat direkte eller indirekte i stævningen.

140 Anbringendet om tilsidesættelse af princippet non bis in idem må derfor afvises.

141 For det tredje har sagsøgeren hævdet, at det under alle omstændigheder var unødvendigt, og at der følgelig ikke var grundlag for at tage hensyn til, at der skulle være en afskrækkende virkning. Sagsøgeren har gjort gældende, at virksomheden foretog en gennemgribende og konkret ændring af sin forretningspolitik, da proceduren i De Forenede Stater blev indledt i april 1999, længe før Kommissionen havde grebet ind på nogen måde, og at dette viser, at sagsøgeren allerede var afskrækket fra på ny at begå nogen som helst form for overtrædelse af konkurrencereglerne. Derfor må forhøjelsen af bøden under hensyn til den afskrækkende virkning ifølge sagsøgeren annulleres og udgangsbeløbet for bøden nedsættes væsentligt.

142 Ovennævnte anbringende må ligeledes afvises på grundlag af artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement og af de samme grunde som dem, der er anført i præmis 139 ovenfor.

143 Under alle omstændigheder fremgår det af retspraksis, at selv om det er vigtigt, at en virksomhed træffer foranstaltninger for at undgå, at dens medarbejdere i fremtiden skulle begå nye overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceret, ændrer denne omstændighed ikke ved, at den fastslåede overtrædelse er blevet begået. Kommissionen er derfor ikke forpligtet til at tage en sådan omstændighed i betragtning som en formildende omstændighed, navnlig ikke når den pågældende overtrædelse, som i det foreliggende tilfælde, udgør en åbenbar tilsidesættelse af artikel 81 EF (dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 373). Selv om sagsøgeren har påberåbt sig den nævnte omstændighed i forbindelse med, at der blev taget hensyn til, at bøden skulle have afskrækkende virkning, og ikke formelt som en formildende omstændighed, må løsningen i dette tilfælde være den samme.

144 Det bemærkes i denne forbindelse, at det ikke er muligt at afgøre, hvor effektive de interne foranstaltninger er, som en virksomhed har truffet for at forebygge gentagelser af overtrædelser af konkurrenceretten. I det foreliggende tilfælde førte, således som Kommissionen med rette har påpeget, den gennemgribende og konkrete ændring af sagsøgerens forretningspolitik, der skulle være blevet foretaget, da der i april 1999 blev givet meddelelse om indledningen af en procedure i De Forenede Stater, og som skulle have resulteret i indførelsen af en nøje plan for overholdelse af konkurrencereglerne, ikke til, at sagsøgeren anmeldte det i beslutningen omhandlede kartel, idet sagsøgeren først indvilligede i at samarbejde efter at være blevet underrettet om Kommissionens undersøgelse.

145 Anbringendet om en fejlagtig vurdering af spørgsmålet om den afskrækkende virkning og den deraf følgende påstand om nedsættelse af bøden kan derfor ikke tiltrædes.

Tilsidesættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning

146 Retten til at påberåbe sig princippet om beskyttelse af den berettigede forventning omfatter enhver erhvervsdrivende, hos hvem Fællesskabets administration har givet anledning til begrundede forhåbninger (Domstolens dom af 11.3.1987, sag 265/85, Van den Bergh en Jurgens og Van Dijk Food Products mod Kommissionen, Sml. s. 1155, præmis 44, og af 26.6.1990, sag C-152/88, Sofrimport mod Kommissionen, Sml. I, s. 2477, præmis 26), hvorimod ingen kan påberåbe sig tilsidesættelse af princippet, såfremt administrationen ikke har givet præcise og ubetingede løfter fra en hertil bemyndiget og ansvarlig kilde (Retten dom af 29.4.2004, forenede sager T-236/01, T-239/01, T-244/01 — T-246/01, T-251/01 og T-252/01, Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1181, herefter »Tokai I-dommen«, præmis 152 og den deri nævnte retspraksis).

147 I det foreliggende tilfælde har sagsøgeren kun hævdet, at de relevante tjenestegrene i Kommissionen gav sagsøgeren »oplysninger«, der gav virksomheden grundlag for at nære en berettiget »forventning« om, at udgangsbeløbet for bøden ikke ville overstige 20 mio. EUR, fordi sagsøgeren havde bidraget til at fastslå overtrædelsen. Det er tilstrækkeligt at bemærke, at sagsøgerens egen beskrivelse af sine kontakter til administrationen ikke svarer til, at Kommissionens tjenestegrene fremsatte præcise og ubetingede løfter. Henvielsen til en telefonsamtale, hvorunder en medarbejder i Kommissionen skulle have oplyst sagsøgeren om, at bøden nødvendigvis ville blive større end 15 mio. EUR, »hvis Kommissionen fastsætter et udgangsbeløb på 20 mio. EUR«, er i den forbindelse irrelevant, da den ikke kan udgøre et bevis for, at der blev afgivet præcise løfter, eftersom Kommissionen kun udtrykte for en mulighed.

148 Anbringendet om tilsidesættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning må følgelig forkastes.

- 149 Det følger af det ovenstående som helhed, at anbringenderne om fejlagtig vurdering af overtrædelsens grovhed og om det angiveligt uforholdsmæssige udgangsbetrag for bøden må forkastes.

Overtrædelsens varighed

- 150 Ifølge artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 er overtrædelsens varighed en af de faktorer, der skal tages hensyn til ved fastsættelsen af den bøde, som skal pålægges virksomheder, der har gjort sig skyldige i overtrædelse af konkurrencereglerne.
- 151 Hvad angår den faktor, som vedrører overtrædelsens varighed, sonderer retningslinjerne mellem overtrædelser af kort varighed (almindeligvis under et år), for hvilke det grundbeløb, som er fastsat for grovheden, ikke skal forhøjes, overtrædelser af mellemlang varighed (almindeligvis mellem et og fem år), for hvilke grundbeløbet kan forhøjes med 50%, og overtrædelser af lang varighed (almindeligvis over fem år), for hvilke grundbeløbet kan forhøjes med 10% for hvert år (punkt 1 B, stk. 1, første til tredje led).
- 152 I betragtning 300 til beslutningen anførte Kommissionen, at samtlige virksomheder havde begået en overtrædelse af lang varighed, og at udgangsbetragene for bøderne derfor skulle forhøjes med 10% for hvert hele år, overtrædelsen havde varet, og med 5% for hver yderligere periode på eller over seks måneder, som havde været på under et år, hvilket for sagsøgerens vedkommende resulterede i en forhøjelse af udgangsbetraget for bøden på 105%, da sagsøgeren havde deltaget i overtrædelsen i en periode på ti år og otte måneder.

153 Det bemærkes for det første, at sagsøgeren ikke udtrykkeligt har bestridt den varighed af overtrædelsesperioden, Kommissionen lagde til grund. I stævningens punkt 140 har sagsøgeren imidlertid anført, at Kommissionen forhøjede udgangsbeløbet for bøden med 105% for en overtrædelse, der havde varet ti år og otte måneder, »på trods af, at [sagsøgeren] var ophørt med overtrædelsen mindst seks måneder før de øvrige deltagere«. Denne påstand gentages i forbindelse med spørgsmålet om formildende omstændigheder og hensyntagen til, at sagsøgeren var ophørt med overtrædelsen før Kommissionens indgreb og »senest i juni 1999« (punkt 165 i stævningen). Det fremgår således, at sagsøgeren og Kommissionen ikke er uenige om varigheden af overtrædelsesperioden, der ifølge betragtning 299 til beslutningen begyndte i oktober 1998 og sluttede i juni 1999.

154 For det andet har sagsøgeren hævdet, at Kommissionen ved at forhøje udgangsbeløbet med 105% tilsidesatte retssikkerheds- og proportionalitetsprincippet, og til støtte herfor kun påberåbt sig Kommissionens beslutningspraksis på området, hvoraf det skulle fremgå, at der selv for overtrædelser, der har varet over 20 år, højst er foretaget forhøjelser på 100%.

155 Det er imidlertid tilstrækkeligt at bemærke, at sagsøgeren selv har givet et eksempel på en kommissionsbeslutning, hvori der foretages en forhøjelse på 125% for en overtrædelse af en varighed på tolv år og ti måneder, nemlig Kommissionens beslutning 2003/674/EF af 2. juli 2002 om en procedure efter [artikel 81 EF] og EØS-aftalens artikel 53 (sag C.37.519 — Metionin) (EUT 2003 L 255, s. 1). Denne beslutning har været genstand for et søgsmål for Retten (Rettens dom af 5.4.2006, sag T-279/02, Degussa mod Kommissionen, Sml. II, s. 897), som stadfæstede den af Kommissionen fastsatte varighed af overtrædelsen, men som ikke skulle tage stilling til størrelsen af den forhøjelse, der var foretaget under hensyn hertil.

156 Endvidere har Kommissionen i svarskriftet givet andre eksempler på beslutninger, hvori den har foretaget forhøjelser på over 100%, og som sagsøgeren ikke har bestridt i replikken.

- 157 Desuden kan de erhvervsdrivende ifølge fast retspraksis (Domstolens dom af 14.2.1990, sag C-350/88, Delacre m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 395, præmis 33 og den deri nævnte retspraksis) ikke have nogen berettiget forventning om opretholdelse af en bestående situation, som Fællesskabets institutioner kan ændre ved beslutninger truffet inden for rammerne af deres skøn.
- 158 Med hensyn til Fællesskabets konkurrenceregler fremgår det klart af retspraksis (dommen i sagen Musique diffusion française m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 113 ovenfor, præmis 109, og Rettens dom af 20.3.2002, sag T-23/99, LR af 1998 mod Kommissionen, Sml. II, s. 1705, præmis 237), at Kommissionen, for at de kan gennemføres effektivt, til enhver tid må have mulighed for at tilpasse bødeniveauet efter konkurrencepolitikens krav. At Kommissionen tidligere har pålagt bøder af en bestemt størrelsesorden i tilfælde af visse typer overtrædelser, kan derfor ikke berøve den muligheden for at forhøje dette niveau inden for de i forordning nr. 17 angivne rammer.
- 159 Endelig kan forhøjelsen af udgangsbeløbet med 105% ikke anses for at være åbenbart uforholdsmæssig i betragtning af den lange varighed, sagsøgeren har medgivet, at overtrædelserne havde.
- 160 Det følger af ovenstående betragtninger, at anbringenderne om tilsidesættelse af retssikkerheds- og proportionalitetsprincippet som følge af forhøjelsen af udgangsbeløbet med 105% under hensyn til overtrædelsens varighed må forkastes.

Formildende omstændigheder

- 161 Det fremgår af retspraksis, at når en overtrædelse er blevet begået af flere virksomheder, skal der foretages en undersøgelse af, hvor intensiv den enkelte virksomheds deltagelse har været (dommen i sagen Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 83

ovenfor, præmis 623, og i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 80 ovenfor, præmis 150), for at fastslå, om der for denne virksomheds vedkommende foreligger skærpende eller formildende omstændigheder.

- 162 Ifølge retningslinjernes punkt 3 kan grundbeløbet for bøden nedsættes i tilfælde af visse formildende omstændigheder.

Manglende hensyntagen til sagsøgerens angiveligt passive rolle

- 163 I henhold til retningslinjernes punkt 3, første led, udgør det en formildende omstændighed, hvis det godtgøres, at en virksomhed »udelukkende har spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber« ved overtrædelsen, hvorved det skal præciseres, at denne passive rolle indebærer, at den pågældende virksomhed holder »lav profil«, dvs. afstår fra en aktiv deltagelse i tilblivelsen af den konkurrencebegrænsende aftale/de konkurrencebegrænsende aftaler (dommen i sagen Cheil Jedang mod Kommissionen, nævnt i præmis 121 ovenfor, præmis 167).
- 164 Det fremgår af retspraksis, at det som en omstændighed, der kan vise, at en virksomhed har spillet en passiv rolle i et kartel, kan tages i betragtning, at virksomheden har deltaget væsentligt mere sporadisk i møderne end kartellets almindelige medlemmer (jf. i denne retning Rettens dom af 14.5.1998, sag T-311/94, BPB de Eendracht mod Kommissionen, Sml. II, s. 1129, præmis 343), at den, uanset hvor længe den har deltaget i overtrædelsen, er indtrådt på det marked, som har været omfattet af denne, på et sent tidspunkt (jf. i denne retning Domstolens dom af 10.12.1985, forenede sager 240/82-242/82, 261/82, 262/82, 268/82 og 269/82, Stichting Sigarettenundustry m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 3831, præmis 100), og at andre virksomheder, som har deltaget i overtrædelsen, udtrykkeligt har afgivet forklaringer, hvoraf der fremgår noget sådant (jf. i denne retning Rettens dom af 14.5.1998, sag T-317/94, Weig mod Kommissionen, Sml. II, s. 1235, præmis 264).

165 For det første har sagsøgeren hævdet, at virksomheden aldrig har drevet virksomhed på markedet for kul- og grafitblokke og derfor ikke har kunnet begå nogen overtrædelse på dette marked. Selv hvis sagsøgeren deltog i den overtrædelse, der blev begået på markedet for halvfabrikata, ville virksomhedens rolle heri under alle omstændigheder kun kunne kvalificeres som passiv, således som Kommissionen ifølge sagsøgeren medgav i betragtning 232 til beslutningen.

166 Som svar på Rettens spørgsmål under retsmødet om den nærmere rækkevidde af denne argumentation, som er blevet fremsat inden for rammerne af et anbringende om hensyntagen til formildende omstændigheder, og som kun har ledt til en påstand om en væsentlig nedsættelse af bøden, gjorde sagsøgeren det klart, at den ikke havde til formål at bestride den af Kommissionen fastslåede overtrædelse, men kun at hævde, at sagsøgeren havde spillet en passiv rolle.

167 I betragtning 154 til beslutningen anførte Kommissionen vedrørende den konkurrencebegrænsende adfærd, der havde bestået i at udelukke producenterne af færdigvarer, at kartellets medlemmer ud over at sælge færdige kulprodukter såsom kulbørster også solgte blokke af presset kul, som endnu ikke var blevet tildannet eller bearbejdet med henblik på fremstilling af børster eller andre produkter. Et antal færdigvareproducenter, som ikke var medlemmer af kartellet, køber sådanne kulblokke, bearbejder dem og sælger de færdige produkter til kunderne. Disse færdigvareproducenter udgjorde på samme tid kunder for kartelmedlemmerne og en kilde til konkurrence for så vidt angår færdigvarer.

168 Det fremgår af betragtning 154-166 til beslutningen, at kartellets politik gik ud på at begrænse den konkurrence, færdigvareproducenterne kunne udøve for de færdigvarers vedkommende, der fremstilles på grundlag af kulblokkene, enten ved at nægte at forsyne dem eller ved at fastsætte høje priser for blokkene, når sådanne blev leveret til dem.

169 I betragtning 159 og 232 til beslutningen foreholder Kommissionen klart sagsøgeren, at virksomheden deltog i denne kartelpolitik. Betragtning 232 til beslutningen har følgende ordlyd:

»Under alle omstændigheder kan Kommissionen ikke anerkende [LCL's] påstand om, at virksomheden ikke deltog i den kartelaktivitet, der bestod i at udelukke færdigvareproducenterne under foregivelse af, at virksomheden selv havde anvendt alle de blokke, den havde fremstillet. Som angivet i [punkt] 7.8, deltog [LCL] rent faktisk i den kartelpraksis, der bestod i enten ikke at sælge blokke til færdigvareproducenterne eller kun at sælge blokke til meget høje priser. På kartelmødet den 14. oktober 1993 udtalte [LCL] således som svar på spørgsmålet »Skal vi sælge blokke og give afkald på vor fortjenstmargen eller ej?«, at [LCL] ville »prøve at sælge så få blokke som muligt, og [at virksomheden mente], at det [var] ønskværdigt, at blokkene kun [blev solgt] til [kartelmedlemmernes] egne selskaber«. Selv hvis [LCL] ikke selv deltog i den faktiske boykot af færdigvareproducenterne, står det klart, at virksomheden samtykkede i kartellets generelle politik med hensyn til at ophøre med at forsyne færdigvareproducenterne eller at kun at sælge til dem til meget høje priser, og at [LCL] i lighed med de øvrige medlemmer af kartellet drog fordel af formindskelsen af konkurrencen fra de nævnte producenter. Disse faktiske omstændigheder er tilstrækkelige til at fastslå, at [LCL] bærer et ansvar.«

170 I modsætning til, hvad sagsøgeren har hævdet, medgives det således på ingen måde i betragtning 232 til beslutningen, at virksomheden kun spillede en passiv rolle, dvs. afstod fra at deltage aktivt i den konkurrencebegrænsende aftale om at udelukke færdigvareproducenterne, men det fastslås tværtimod, at sagsøgeren udtrykkeligt tog stilling til fordel for at ophøre med at levere blokke til færdigvareproducenterne og endog anbefalede denne løsning til kartellets medlemmer.

171 For det andet har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen medgav, at virksomheden kun havde spillet en mindre betydningsfuld rolle i forbindelse med den praksis, der var blevet udøvet på markedet for mekaniske kul- og grafitprodukter. Desuden skulle sagsøgeren, efter hvad Kommissionen selv har fastslået, have ophørt

med at deltage i møderne i det tekniske udvalg i april 1999, dvs. otte måneder før kartellet blev opløst, hvilket i det mindste Schunk skulle have betragtet som et væsentligt problem.

- 172 Sagsøgeren har i det væsentlige gjort gældende, at virksomheden ikke deltog i flere møder, der blev afholdt mellem Morgan, Schunk og SGL i tilknytning til møderne i det tekniske udvalg, og hvorpå størstedelen af de vigtige beslutninger blev truffet (navnlig vedrørende fastsættelse af priser og fordeling af kunder), og har i den forbindelse henvist til et vidneudsagn aflagt af en af virksomhedens ansatte, nemlig den internationale produktchef for mekaniske produkter, der i sin forklaring anførte, at »[LCL] ud over tre møder inden for rammerne af European Carbon and Graphite Association (ECGA, den europæiske kul- og grafitsammenslutning) [den 2. april 1998 i Bandol (Frankrig), den 12. oktober 1998 i Berlin (Tyskland) og den 8. april 1999 i Stratford-upon-Avon (Det Forenede Kongerige)] ikke deltog i noget andet bilateralt eller multilateralt møde vedrørende mekaniske produkter«.
- 173 Som svar på Rettens spørgsmål under retsmødet om den nærmere rækkevidde af denne argumentation oplyste sagsøgeren, at virksomhedens ansatte i sit vidneudsagn kun havde henvist til sin egen deltagelse i møderne i det tekniske udvalg, og at sagsøgeren ikke bestred, at virksomheden havde deltaget i det tekniske udvalgs møder vedrørende mekaniske kul- og grafitprodukter.
- 174 Det fremgår af beslutningen, at kartellets måde at fungere på hovedsageligt byggede på tre former for møder, nemlig møder på ledelsesplan, møder i det tekniske udvalg og lokale møder, hvoraf de to førstnævnte fandt sted to gange om året. Kartellets møder på europæisk plan fandt ofte sted i tilknytning til møder i den europæiske erhvervssammenslutning inden for branchen, dvs. først i Association of European Graphite Electrode Producers (AEGEP, sammenslutningen af europæiske grafitelektrodeproducenter) og siden i ECGA.

- 175 Beslutningerne om prisniveauer og forhøjelser blev i princippet truffet årligt på det tekniske udvalgs efterårsmøde. Efter en drøftelse blev udvalget enige om, hvilke prisforhøjelser der skulle foretages i det følgende år. Lykkedes det ikke kartelmedlemmerne at nå til enighed om en forhøjelse for et givet land, blev beslutningen normalt henvist til kartellets lokale møde vedrørende det pågældende land. De prisforhøjelser, som var blevet aftalt på møderne i det tekniske udvalg eller på lokale møder, blev derpå godkendt på mødet på ledelsesplan (betragtning 98 og 99 til beslutningen).
- 176 Kommissionen har anført, at såvel møderne på ledelsesplan som møderne i det tekniske udvalg drejede sig om elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter; i beslutningen (fjerde betragtning) omfatter denne benævnelse færdige produkter og halvfabrikata, idet det tekniske udvalgs møder i takt med, at antallet af produkter og aftalernes kompleksitet blev stadig større, ofte blev opdelt i to særskilte møder, hvoraf det ene drejede sig om elektriske og det andet om mekaniske produkter (betragtning 75 og 76 til beslutningen).
- 177 Sagsøgeren har ikke anfægtet det, Kommissionen fastslog om kartellets måde at fungere på. Sagsøgeren kan i betragtning af denne beskrivelse af kartellets funktionsmåde, sin deltagelse i møderne på ledelsesplan og i det tekniske udvalg, som ikke er blevet bestridt, og som sagsøgeren allerede erkendte i sit svar på klagepunktsmeddelelsen, samt den omstændighed, at en repræsentant for sagsøgeren var den officielle referent for møderne på ledelsesplan for så vidt angår mekaniske produkter, ikke med føje gøre krav på, at det skal komme virksomheden til gode som en formildende omstændighed, at den udelukkende spillede en passiv rolle.
- 178 Endvidere har sagsøgeren forsøgt at opnå, at den nævnte formildende omstændighed tages i betragtning for sagsøgerens vedkommende, ved at fremhæve den adfærd, virksomheden anlagde i forhold til visse ulovlige aftaler eller former for praksis, der var omfattet af overtrædelsen, som Kommissionen med rette kvalificerede som kompleks og samlet.

- 179 Sagsøgerens påstand strider imod selve ordlyden af retningslinjernes punkt 3, første led, der vedrører denne formildende omstændighed. Det følger af ordlyden af denne passage i retningslinjerne, hvori indgår adverbiet »udelukkende« og udtrykket »[i gennemførelsen af overtrædelsen]« i ental, at det ikke er tilstrækkeligt, at den pågældende virksomhed i visse dele af den periode, hvori kartellet har eksisteret, eller for visse aftalers vedkommende har holdt en »lav profil« (jf. i denne retning Rettens dom af 27.9.2006, sag T-43/02, Jungbunzlauer mod Kommissionen, Sml. II, s. 3435, præmis 254).
- 180 Desuden forekommer det at være en temmelig teoretisk fremgangsmåde at opdele vurderingen af en virksomheds holdning efter indholdet af de aftaler eller den samordnede praksis, der er tale om, når disse indgår i en generel strategi, som bestemmer kartelmedlemmernes markedspolitik og begrænser deres forretningsmæssige frihed, og når det konkurrencebegrænsende formål er det samme, og der forfølges ét samlet økonomisk mål, nemlig at fordreje den normale prisudvikling og mindske konkurrencen på det pågældende marked.
- 181 Det bemærkes i den forbindelse, at det var fastslåelsen af, at der forelå dette ene og samme konkurrencebegrænsende formål, som de berørte virksomheder var fælles om, der var årsagen til, at Kommissionen i beslutningen kvalificerede overtrædelsen som samlet og vedvarende. Desuden tog Kommissionen en konkret faktor i betragtning, nemlig selve kartellets måde at fungere på. Den anførte således i betragtning 230 til beslutningen: »I den aktuelle sag har de samme kartelmedlemmer på de samme møder samordnet deres forretningsmæssige adfærd med hensyn til en hel gruppe af produkter, som er nært beslægtede (om end ikke indbyrdes substituerbare), og som blev fremstillet eller solgt af så godt som samtlige medlemmer.«
- 182 Det følger af dommen i sagen Cheil Jedang mod Kommissionen, nævnt i præmis 121 ovenfor, som sagsøgeren har påberåbt sig til støtte for sine påstande, at den måde, hvorpå kartellet vedrørende lysin fungerede, var anderledes end den, hvorpå det kartel fungerede, som har givet anledning til vedtagelsen af beslutningen. Det fremgår klart af begrundelsen for den nævnte dom, at der om salgsmængderne blev afholdt særlige ulovlige møder, der var særskilte i forhold til møderne om fastsættelsen af priserne. Desuden tog Retten udtrykkeligt Cheil Jedangs ringe størrelse i betragtning i sin

vurdering, som førte til, at den anerkendte, at selskabet havde spillet en passiv rolle i kartellet vedrørende salgsmængderne. Henvisningen til denne dom er derfor irrelevant for omstændighederne i den foreliggende tvist.

183 Selv om Kommissionen ganske vist medgav, at sagsøgeren på grund af sin forholdsvis begrænsede omsætning af mekaniske produkter spillede en mindre betydningsfuld rolle end Morgan, Schunk og SGL i forbindelse med den del af kartellets virksomhed, der vedrørte sådanne produkter (betragtning 192 til beslutningen), kan en virksomhed, der, som sagsøgeren, ikke bestrider at have deltaget i en enkelt vedvarende overtrædelse af en varighed på over ti år, som havde den største markedsandel, og som støtter sit krav om, at der tages en række forholdsvis underordnede omstændigheder ved overtrædelsen i betragtning, derfor ikke anses for »udelukkende [at have] spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber [ved overtrædelsen]«. Det er således med rette, at Kommissionen har fremhævet, at

— værdien af markedet for mekaniske produkter (ifølge sagsøgeren kun 70 mio. EUR i 1998) er begrænset i forhold til det relevante markeds samlede værdi (den androg det samme år 291 mio. EUR) og klart mindre end værdien af markedet for elektriske produkter

— formålet med kartellet, der bestod i ikke at sælge blokke til færdigvareproducenterne eller at sælge blokkene til meget høje priser, var at styrke kartellets hovedaftale vedrørende produkter, der fremstilles på grundlag af sådanne blokke, og at forsvare aftalen mod eventuel konkurrence; aftalen om blokkene var således underordnet i forhold til aftalen om de færdige produkter (betragtning 230 til beslutningen).

184 Endelig bemærkes, at skønt det forhold, at sagsøgeren ophørte med at deltage i kartellet kun nogle få måneder før dets øvrige medlemmer, ikke berettiger til en nedsættelse af bøden under hensyn til den formildende omstændighed, som det udgør »udelukkende

[at have] spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber [ved overtrædelsen]«, tog Kommissionen netop hensyn til det nævnte forhold ved at foretage en forhøjelse som følge af varigheden, der var 5% mindre end den, der blev foretaget for de øvrige berørte medlemmer af kartellet.

185 Det følger af det ovenstående, at der ikke er grundlag for anbringendet om, at Kommissionen ikke tog hensyn til sagsøgerens angiveligt passive rolle, og at anbringendet må forkastes.

Manglende hensyntagen til, at sagsøgeren reelt ikke fulgte visse ulovlige aftaler og/eller former for praksis

186 Indledningsvis har Kommissionen anført, at sagsøgeren i sit svar på klagepunktsmeddelelsen ikke påberåbte sig som en formildende omstændighed, at virksomheden ikke havde fulgt de aftaler, det drejer sig om. Efter Kommissionens opfattelse kan manglende anerkendelse af en formildende omstændighed, som sagsøgeren aldrig har påberåbt sig, i intet tilfælde udgøre en begrundelse for at annullere en beslutning.

187 Kommissionens standpunkt kan ikke tiltrædes.

188 I Kommissionens forordning (EF) nr. 2842/98 af 22. december 1998 om høring af parter i visse procedurer efter artikel [81 EF] og [82 EF] (EFT L 354, s. 18), som var gældende på sagstidspunktet, bestemmes det kun, at parter, der ønsker at fremsætte bemærkninger til de klagepunkter, der fremføres mod dem, skal gøre det skriftligt, og at de i deres skriftlige bemærkninger kan fremføre alle omstændigheder, der kan tjene til deres forsvar. Til dokumentation herfor kan de vedlægge alt relevant materiale og også foreslå

Kommissionen at høre personer, der kan bekræfte de påberåbte omstændigheder. Det kræves derfor ikke, at virksomheder, som er adressater for en klagepunktsmeddelelse, fremsætter specifikke formelle begæringer om anerkendelse af formildende omstændigheder.

189 Endvidere er klagepunktsmeddelelsen en forberedende akt i forhold til beslutningen, som udgør det afsluttende trin i proceduren, og hvori Kommissionen tager stilling til virksomhedernes ansvar og, i givet fald, de sanktioner, de skal pålægges.

190 Ved fastsættelsen af bøden skal Kommissionen tage alle sagens omstændigheder i betragtning, herunder navnlig overtrædelsens grovhed og varighed, som er de to kriterier, hvortil der udtrykkeligt henvises i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17. Når en overtrædelse er blevet begået af flere virksomheder, skal Kommissionen som tidligere nævnt undersøge, hvor intensiv den enkelte virksomheds deltagelse i overtrædelsen har været (dommen i sagen Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 83 ovenfor, præmis 623, og i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 80 ovenfor, præmis 150), for at fastslå, om der for denne virksomheds vedkommende foreligger skærpende eller formildende omstændigheder.

191 Ifølge retningslinjernes punkt 2 og 3 kan grundbeløbet for bøden forhøjes eller nedsættes i tilfælde af visse skærpende eller formildende omstændigheder, der vedrører den enkelte berørte virksomhed. Navnlig opstilles der i punkt 3 under overskriften »Formildende omstændigheder« en ikke-udtømmende liste over omstændigheder, der kan give anledning til at nedsætte grundbeløbet for bøden. Der henvises således til, at virksomheden har spillet en passiv rolle, at den ikke reelt har fulgt aftalerne, at den har bragt overtrædelsen til ophør straks efter Kommissionens første indgreb, at der hos virksomheden har hersket rimelig tvivl med hensyn til ulovligheden af den konkurrencebegrænsende adfærd, at overtrædelsen skyldes uagtsomhed og ikke er begået forsætligt, og at virksomheden har samarbejdet effektivt i forbindelse med proceduren uden for anvendelsesområdet for samarbejdsmeddelelsen.

192 Det er fast retspraksis, at Kommissionen ikke kan fravige de regler, den har pålagt sig selv (jf. dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen, nævnt i præmis 80 ovenfor, præmis 53 og den deri nævnte retspraksis). Særligt når Kommissionen vedtager retningslinjer, som under overholdelse af traktaten skal præcisere de kriterier, den agter at anvende ved udøvelsen af dens skønsbeføjelse, indebærer dette en selvpålagt begrænsning af denne beføjelse, idet Kommissionen har pligt til at overholde de retningsgivende bestemmelser, den har pålagt sig selv (Rettens dom af 12.12.1996, sag T-380/94, AIUFFASS og AKT mod Kommissionen, Sml. II, s. 2169, præmis 57, og af 9.7.2003, sag T-214/95, Vlaams Gewest mod Kommissionen, Sml. II, s. 717, præmis 89, samt ADM I-dommen, nævnt i præmis 83 ovenfor, præmis 267).

193 Ved udmålingen af bøderne anvendte Kommissionen i beslutningen den metode, der angives i retningslinjerne, og vurderede den relative grovhed af hver enkelt berørt virksomheds deltagelse i overtrædelsen. Betragtning 272 til beslutningen er i den henseende fuldstændig klar, idet det heri hedder, at »Kommissionen [...] for hver enkelt virksomhed skal fastslå, om der foreligger skærpene og/eller formildende omstændigheder«, og at »grundbeløbet for bøden skal forhøjes eller nedsættes i overensstemmelse hermed«. I betragtning 316 til beslutningen anførte Kommissionen, at den havde »draget den konklusion, at der i den aktuelle sag ikke [forelå] nogen skærpene eller formildende omstændigheder«, hvilket indebærer, at den på grundlag af resultaterne af sin undersøgelse og sagsøgerens svar på dens klagepunktsmeddelelse havde fundet, at der ikke kunne tages nogen formildende omstændigheder i betragtning for sagsøgerens vedkommende, såsom at denne, som angivet i retningslinjernes punkt 3, andet led, reelt ikke havde fulgt de ulovlige aftaler eller former for praksis, på grundlag af hvilke Kommissionen beregnede bøden.

194 Sagsøgeren har derfor ret til for Retten at anfægte den konklusion, hvortil der blev henvist i betragtning 316 til beslutningen, og til at nedlægge påstand om, at der tages en formildende omstændighed i betragtning til sagsøgerens fordel, samt at bøden nedsættes som følge heraf, eftersom Retten i medfør af artikel 17 i forordning nr. 17 har fuld prøvelsesret i overensstemmelse med artikel 229 EF med hensyn til klager over beslutninger, hvorved Kommissionen har fastsat en bøde, og hvorefter den følgelig kan ophæve, nedsætte eller forhøje den pålagte bøde.

195 Endvidere gjorde sagsøgeren i sit svar på klagepunktsmeddelelsen klart opmærksom på, at sagsøgeren ikke solgte grafitblokke og -plader til tredjemand og kun havde spillet en mindre betydningsfuld rolle i kartellet for så vidt angår mekaniske kul- og grafitprodukter. I punkt 78 i svaret henviste sagsøgeren endog til, at virksomheden havde fremlagt en forklaring fra et medlem af sin ledelse (som ligeledes er blevet påberåbt i replikken), hvoraf det fremgår, at sagsøgeren ikke havde anvendt den tarif, der hvert år blev fastsat på møderne i det tekniske udvalg vedrørende mekaniske produkter, og at de øvrige virksomheder regelmæssigt havde kritiseret sagsøgeren for ikke at overholde aftalerne. Om end sagsøgeren ikke i punkt 78 i sit svar stillede krav om, at der blev indrømmet virksomheden en formildende omstændighed, må det fastslås, at sagsøgeren klart rejste spørgsmålet om sin manglende reelle efterlevelse af de pågældende aftaler som omhandlet i retningslinjernes punkt 3, andet led.

196 Det skal derfor prøves, om det var med føje, at Kommissionen fastslog, at det for sagsøgeren ikke kunne tages i betragtning som en formildende omstændighed i henhold til retningslinjernes punkt 3, andet led, at virksomheden reelt ikke havde fulgt aftalerne. I dette øjemed skal det fastslås, om de omstændigheder, sagsøgeren har gjort gældende, viser, at virksomheden i den periode, hvori denne var part i de ulovlige aftaler, reelt undlod at gennemføre aftalerne ved at anlægge en konkurrencebetonet adfærd på markedet, eller at sagsøgeren i det mindste klart og i væsentlig udstrækning overtrådte de forpligtelser, hvorved kartellet skulle gennemføres, i en sådan grad, at det forstyrrede selve dets funktion (Rettens dom af 15.3.2006, sag T-26/02, Daiichi Pharmaceutical mod Kommissionen, Sml. II, s. 713, præmis 113).

197 Sagsøgeren bygger sine påstande på fire specifikke omstændigheder, hvoraf det fremgår, at virksomheden ikke hævder at have afstået fuldstændigt fra reelt at følge de ulovlige aftaler, men kun at have fulgt disse delvis.

198 For det første har sagsøgeren påberåbt sig, at virksomheden ikke overholdt de priser, der blev aftalt for mekaniske produkter, og i den henseende henvist til, at

virksomhedens konkurrenter klagede herover. Sagsøgeren har henvist til et notat, Schunk tilsendte virksomheden den 18. september 1989, og til en forklaring af 18. september 2002 fra en af dens ansatte, G.

199 I beslutningen (betragtning 307 og 308) anførte Kommissionen, at de øvrige karteldeltagere til og med første halvår 1999, på hvilket tidspunkt sagsøgeren stod i begreb med at forlade kartellet, ikke synes seriøst at have klaget over, at sagsøgeren havde opkrævet for lave priser. Kommissionen tilføjede, at det er almindeligt, at der fra tid til anden forekommer snyderi inden for karteller, når virksomhederne tror, at de ustraffet kan ty hertil, og at snyderi ikke kan betragtes som bevis for, at de aftaler, som er indgået inden for kartellet, ikke er blevet gennemført.

200 I betragtning 106 til beslutningen henvises der til ovennævnte notat, hvori Schunk klagede over, at sagsøgeren solgte kulringe til en bestemt kunde i Frankrig til priser, der var 15-20% lavere end det normale niveau i dette land, og hvori Schunk indbød sagsøgeren til et møde med henblik på en drøftelse af spørgsmålet og en forklaring på, efter hvilken metode de pågældende priser var blevet fastsat.

201 Dette dokument indeholder den eneste klage fra et enkelt medlem af kartellet og vedrører kun afsætningen af mekaniske produkter, og mere nøjagtigt af ét bestemt produkt — skønt der findes mange forskellige sådanne produkter (niende betragtning til beslutningen) — der skulle leveres til »en bestemt kunde i Frankrig«.

202 G. angiver i sin forklaring af 18. september 1989, at han deltog i tre møder, nemlig den 2. april 1998 i Bandol, den 12. oktober 1998 i Berlin og den 8. april 1999 i Stratford-upon-Avon. Han anfører følgende:

»På de tre møder, jeg deltog i, blev [LCL] kritiseret af konkurrenterne for ikke at overholde aftalerne. Vi svarede, at vi var en mindre aktør på det europæiske marked.«

203 Sagsøgeren har påstået, at G. i denne forklaring også gav et eksempel på en klage fra T. (Morganite Industries Inc., Morgans amerikanske datterselskab), som »kritiserede [LCL] for at have opkrævet for lave priser (uden for tariffen)«. Denne bemærkning forekommer ikke i den forklaring fra G., som sagsøgeren har fremlagt under retsforhandlingerne som bilag til stævningen.

204 Det fremgår, at det pågældende vidneudsagn kun vedrører tre ulovlige møder, der fandt sted i perioden fra den 2. april 1998 til den 8. april 1999, dvs. et tidsrum på et år, hvorimod overtrædelsen i alt varede ti år og otte måneder, og møderne på både ledelsesplan og i det tekniske udvalg fandt sted to gange årligt, hvortil kom de lokale møder.

205 Da der endvidere — således som det blev fastslået, efter at Kommissionen havde fremsendt den i artikel 11 i forordning nr. 17 omhandlede begæring om oplysninger — foreligger et underordningsforhold mellem den, som har afgivet forklaringen, og sagsøgeren, der har fremlagt den som bilag til stævningen, kan forklaringen kun anerkendes, hvis den underbygges af objektive skriftlige oplysninger i sagens akter.

206 Sagsøgeren har gjort gældende, at G.'s forklaring underbygges af det notat, Schunk notat tilsendte virksomheden den 18. september 1989. Forklaringen, der vedrører møder, som blev afholdt i perioden fra den 2. april 1998 til den 8. april 1999, kan imidlertid — således som Kommissionen med rette har gjort gældende — ikke underbygges af en klage, der vedrører begivenheder, der fandt sted i 1989, dvs. ti år før.

207 Sagsøgeren har ligeledes henvist til en forklaring af de øvrige medlemmer af kartellet, som er afskrevet i et referat af et møde i ECGA den 19. april 1996, og som har følgende ordlyd:

»Deutsche Carbone [LCL's tyske datterselskab] påbegyndte sin virksomhed inden for mekaniske produkter uden at følge de bestående prisniveauer. P. [LCL] er blevet anmodet om at overvåge selskabets virksomhed og påse, at de fastlagte prisniveauer overholdes.«

208 Dette dokument drejer sig således om indledningen af den virksomhed, et af sagsøgerens datterselskaber udøvede, og oplyser intet om, hvilken adfærd sagsøgeren rent faktisk anlagde efter mødet. Desuden har sagsøgeren ikke fremlagt noget dokument, der viser, at sagsøgerens tyske datterselskab efter tidspunktet for referatet faktisk udviste en uafhængig og konkurrencebaseret adfærd, og at de øvrige medlemmer af kartellet fortsat var utilfredse hermed.

209 Endelig underbygges G.'s forklaring heller ikke af den forklaring, en anden af sagsøgerens ansatte, N., har afgivet. N. har oplyst, at denne deltog i de møder i det tekniske udvalg vedrørende elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter, der blev afholdt inden for rammerne af ECGA i perioden 1997-1999. N. har imidlertid ikke henvist til nogen klage fra et medlem af kartellet over sagsøgerens adfærd, skønt N.'s forklaring ligeledes omfatter perioden fra den 2. april 1998 til den 8. april 1999, som G.'s forklaring drejer sig om.

210 For det andet har sagsøgeren gjort gældende, at virksomheden ikke gennemførte kartellets generelle politik fuldt ud på det franske område, som den principielt var ansvarlig for, for så vidt angår elektriske produkter. Sagsøgeren støtter sig på betragtning 127 til beslutningen, hvori det hedder, at »[h]vis priserne i den OEM-

tarif, der gælder i Nederlandene, repræsenterer indeks 100, udgjorde den reelle tarif i Frankrig, hvor prisniveauerne var de mindst fordelagtige for kartellet, kun 61, og de faktisk betalte priser 40«.

- 211 Denne påstand fra sagsøgerens side bygger imidlertid på en delvis og mangelfuld udlægning af beslutningen.
- 212 Efterspørgslen efter elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter fordeler sig på relativt få store kunder og langt flere mindre kunder. For elektriske produkters vedkommende er de største kunder underleverandører til bilindustrien og producenter af forbrugsvarer; de udgør tilsammen den såkaldte »OEM-sektor«. De pågældende kunder, hvis antal er meget begrænset, og som navnlig er meget store virksomheder, aftager meget store mængder af et begrænset antal typer kul- og grafitprodukter og har derfor en stærk forhandlingsposition (betragtning 39, 40 og 124 til beslutningen).
- 213 Kartellet forsøgte at imødegå risikoen for, at de store kunder drog fordel af prisforskellene mellem landene. En første strategi, der bestod i at forsøge at harmonisere priserne på europæisk plan, byggede på et forslag fra sagsøgeren med titlen »Udkast til en samlet europæisk prisfastsættelse for børster til producenter af elektriske industrimaskiner«. Denne strategi, som havde til formål at harmonisere priserne på europæisk plan over for kunderne inden for OEM-sektoren, viste sig at være vanskelig at gennemføre i praksis, således som det fremgår af et særligt møde om OEM-priser i det tekniske udvalg, der blev afholdt den 22. februar 1994 (betragtning 126 og 127 til beslutningen).
- 214 I betragtning 127 til beslutningen henvises til netop dette møde, hvoraf det fremgår, at der var væsentlige forskelle ikke blot mellem tarifpriserne, men også mellem de faktisk

opkrævede priser inden for OEM-sektoren fra land til land, på hvilket Frankrig blev anført som eksempel. Der var således tale om en temmelig generel forskel, som også forekom i andre lande end Frankrig, og som ikke var en følge af, at sagsøgeren reelt afstod fra at følge de ulovlige aftaler. Tværtimod tog sagsøgeren selv initiativ til en konkurrencebegrænsende strategi med det formål at harmonisere priserne på europæisk plan over for kunderne inden for OEM-sektoren. Kommissionen bemærker endvidere, at kartelmedlemmerne efter mødet den 22. februar 1994 aftalte at »indsnævre forskellene«.

215 Sagsøgeren har på ingen måde bestridt det, som Kommissionen fastslog i betragtning 127 til beslutningen, men kun givet Retten en for virksomheden fordelagtig subjektiv fortolkning heraf.

216 For det tredje har sagsøgeren hævdet, at Kommissionen i betragtning 232 til beslutningen medgav, at virksomheden »ikke selv deltog i den faktiske boykot af færdigvareproducenterne«.

217 Det fremgår af betragtningen som helhed, at sagsøgerens påstand på ny bygger på en urigtig gengivelse af beslutningens ordlyd.

218 Betragtning 232 til beslutningen lyder således:

»Under alle omstændigheder kan Kommissionen ikke anerkende [LCL's] påstand om, at virksomheden ikke deltog i den kartelaktivitet, der bestod i at udelukke færdigvareproducenterne under foregivelse af, at virksomheden selv havde anvendt alle de blokke, den havde fremstillet. Som angivet i [punkt] 7.8, deltog [LCL] rent faktisk i den kartelpraksis, der bestod i enten ikke at sælge blokke til færdigvareproducenterne eller kun at sælge blokke til meget høje priser. På kartelmødet den 14. oktober 1993

udtalte [LCL] således som svar på spørgsmålet »Skal vi sælge blokke og give afkald på vor fortjenstmargen eller ej?«, at [LCL] ville »prøve at sælge så få blokke som muligt, og [at virksomheden mente], at det [var] ønskværdigt, at blokkene kun [blev solgt] til [kartelmedlemmernes] egne selskaber«. Selv hvis [LCL] ikke selv deltog i den faktiske boykot af færdigvareproducenterne, står det klart, at virksomheden samtykkede i kartellets generelle politik med hensyn til at ophøre med at forsyne færdigvareproducenterne eller at kun at sælge til dem til meget høje priser, og at [LCL] i lighed med de øvrige medlemmer af kartellet drog fordel af formindskelsen af konkurrencen fra de nævnte producenter. Disse faktiske omstændigheder er tilstrækkelige til at fastslå, at [LCL] bærer et ansvar.«

219 Sagsøgeren har således udeladt de første to ord i den sætning, som virksomheden har citeret, og som viser, at Kommissionens efterfølgende ræsonnement bygger på en antagelse. Da sagsøgerens argumentation udelukkende bygger på en fejlagtig læsning af betragtning 232 til beslutningen, kan den kun forkastes.

220 For det fjerde har sagsøgeren hævdet, at det notat, Morgan gjorde på et møde i det tekniske udvalg den 4. oktober 1999, viser, at virksomheden fuldstændig tog afstand fra kartellet, i det mindste i dettes sidste år.

221 Notatet refereres i betragtning 186 til beslutningen, idet det bemærkes, at sagsøgeren har gengivet det ufuldstændigt på følgende måde:

»G. [Schunk] anbefalede, at P. [sagsøgeren] blev udelukket, da kommunikation er umulig. Konkurrencen kan imidlertid kontrolleres af de tre øvrige parter. Endvidere anførte G., at P. opkræver priser, der udfordrer konkurrencen. S. [Morgan], B. [SGL] og

H. [Morgans indenlandske datterselskab] har endnu ikke konstateret, at P. reelt knuser priserne. G. agter at imødegå dette ved at sende dem en klar besked.«

222 Dette dokument savner bevisværdi. Schunks påstand om, at sagsøgeren ikke længere overholdt prisaftalerne, er ikke blevet bekræftet af de øvrige kartelmedlemmer, der deltog i mødet. Desuden er dokumentet ikke forsynet med nogen tidsangivelse bortset fra mødedatoen den 4. oktober 1999, som er et senere tidspunkt end det, Kommissionen lagde til grund for overtrædelsesperiodens ophør for sagsøgerens vedkommende, nemlig juni 1999.

223 Selv ikke ud fra en samlet betragtning af de omstændigheder, sagsøgeren har påberåbt sig inden for rammerne af dette anbringende, kan det udledes, at virksomheden i den periode, hvori denne var part i de ulovlige aftaler, reelt undlod at gennemføre aftalerne ved at anlægge en konkurrencebetonet adfærd på markedet, eller at virksomheden i det mindste klart og i væsentlig udstrækning overtrådte de forpligtelser, hvorved kartellet skulle gennemføres, i en sådan grad, at det forstyrrede selve dets funktion.

224 Det følger af det foranstående, at der ikke er grundlag for anbringendet om, at Kommissionen ikke tog i betragtning som en formildende omstændighed, at sagsøgeren reelt ikke havde fulgt de ulovlige aftaler, og at anbringendet må forkastes.

Manglende hensyntagen til, at overtrædelsen ophørte, før undersøgelsen blev indledt

225 Sagsøgeren har gjort gældende, at virksomheden ophørte med den påtalte praksis senest i juni 1999, dvs. over tre år før Kommissionens første indgriben, og at virksomheden på dette tidspunkt indførte en plan for overholdelse af konkurrence-reglerne, som i over fire år blev efterlevet systematisk inden for koncernen.

226 Indledningsvis bestemmes det i retningslinjernes punkt 3, at grundbeløbet kan nedsættes i tilfælde af specifikke formildende omstændigheder, såsom at virksomheden har bragt overtrædelsen til ophør straks efter Kommissionens første indgreb. Ifølge sagsøgeren må denne formildende omstændighed netop skulle tages i betragtning, når den ulovlige adfærd, som i det foreliggende tilfælde, er ophørt før indgrebene.

227 Denne argumentation kan ikke tiltrædes. Ud fra en logisk betragtning kan der nemlig kun være tale om en formildende omstændighed som omhandlet i retningslinjerne, hvis det er indgrebene, der har ført til, at de pågældende virksomheder er ophørt med deres konkurrencebegrænsende adfærd. Formålet med bestemmelsen er at tilskynde virksomhederne til straks at indstille deres konkurrencebegrænsende adfærd, når Kommissionen indleder en undersøgelse deraf, og bøden kan derfor ikke nedsættes af denne grund, når overtrædelsen allerede er ophørt før Kommissionens første indgreb. En nedsættelse, der foretages under sådanne omstændigheder, ville være ensbetydende med, at der ved udmålingen af bøderne blev taget hensyn til overtrædelsernes varighed to gange (Rettens dom af 15.6.2005, forenede sager T-71/03, T-74/03, T-87/03 og T-91/03, Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, herefter »Tokai II-dommen«, præmis 291; jf. ligeledes i denne retning Tokai I-dommen, nævnt i præmis 146 ovenfor, præmis 341).

- 228 Nedsættelse af bøden under hensyn til, at overtrædelsen er bragt til ophør straks efter Kommissionens første indgreb, kan ikke ske automatisk, da en sådan nedsættelse afhænger af den vurdering af omstændighederne i det konkrete tilfælde, som Kommissionen foretager inden for rammerne af sit skøn. Anvendelsen af denne bestemmelse til fordel for en virksomhed vil være særlig rimelig i en situation, hvor den pågældende adfærds konkurrencestridige karakter ikke er klar. Omvendt vil det i princippet være mindre passende at anvende den i en situation, hvor adfærden klart er i strid med konkurrencereglerne, forudsat at den er påvist (Rettens dom af 8.7.2004, sag T-44/00, Mannesmannröhren-Werke mod Kommissionen, Sml. II, s. 2223, præmis 281, stadfæstet efter appel ved Domstolens dom af 25.1.2007, sag C-411/04 P, Salzgitter Mannesmann mod Kommissionen, Sml. I, s. 959, og Tokai II-dommen, nævnt i præmis 227 ovenfor, præmis 292 og 294).
- 229 I det foreliggende tilfælde kan sagsøgeren ikke anses for at have næret rimelig tvivl om, at virksomhedens adfærd var konkurrencebegrænsende, da den deltog i et horisontalt priskartel, hvilket udgør en åbenbar overtrædelse af artikel 81 EF, og da medlemmerne af kartellet ved hjælp af en lang række forsigtighedsforanstaltninger forsøgte at holde det hemmeligt i over ti år.
- 230 Endelig var det i det foreliggende tilfælde og på samme måde som i den sag, der førte til Tokai I-dommen, nævnt i præmis 146 ovenfor (præmis 341), efter de amerikanske konkurrencemyndigheders og ikke Kommissionens indgreb, at sagsøgeren bragte den pågældende konkurrencebegrænsende praksis til ophør, hvilket Kommissionen netop understregede i betragtning 311 til beslutningen på grundlag af sagsøgerens egne udsagn. Det følger således af selve ordlyden af retningslinjernes punkt 3, tredje led, at sagsøgerens påstand må forkastes.
- 231 Hvad for det andet angår indførelsen af en plan for overholdelse af konkurrencereglerne er det som tidligere nævnt ganske vist vigtigt, at en virksomhed træffer foranstaltninger for at undgå, at dens medarbejdere i fremtiden skulle begå nye overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceret, men denne omstændighed ændrer ikke ved, at den fastslåede overtrædelse er blevet begået. Kommissionen er derfor ikke forpligtet til at tage en sådan omstændighed i betragtning som en formildende omstændighed (dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 373), navnlig ikke når den pågældende overtrædelse, som i det

foreliggende tilfælde, udgør en åbenbar tilsidesættelse af artikel 81 EF. At planen blev indført før Kommissionens indgreb, således som sagsøgeren har anført, er irrelevant, idet det dog bemærkes, at de pågældende foranstaltninger blev truffet efter de amerikanske konkurrencemyndigheders indgreb.

232 Det følger af det ovenstående, at der ikke er grundlag for anbringendet om, at Kommissionen ikke tog det i betragtning som formildende omstændigheder, at overtrædelsen var ophørt, før undersøgelsen begyndte, og at sagsøgeren havde indført en plan for overholdelse af konkurrencereglerne, og anbringendet må forkastes.

Manglende hensyntagen til, at sagsøgeren samarbejdede effektivt i forbindelse med proceduren uden for anvendelsesområdet for samarbejdsmeddelelsen

233 Blandt de formildende omstændigheder, hvortil der henvises i retningslinjernes punkt 3, indgår, i sjette led: »hvis en virksomhed har samarbejdet effektivt i forbindelse med proceduren, uden for anvendelsesområdet for [samarbejds]meddelelsen«.

234 Det angives i beslutningen, at sagsøgeren til støtte for sit krav om, at denne formildende omstændighed blev taget i betragtning, gjorde gældende, at virksomheden havde givet Kommissionen en række oplysninger om Gerkens rolle og kartellets virksomhed i perioden før oktober 1988 (betragtning 314 til beslutningen).

235 Kommissionen afviste sagsøgerens krav, idet den anførte, at den ikke havde indledt en procedure over for Gerken og ikke havde medtaget perioden før oktober 1988 i anvendelsesområdet for den foreliggende procedure, og at oplysninger, der »hverken bidrager til fastslå, at der har fundet en overtrædelse sted, eller til at fastsætte, hvor store

bøder der skal pålægges virksomhederne (for så vidt som sidstnævnte form for samarbejde skal tages i betragtning), ikke kan kvalificeres som effektivt samarbejde i forbindelse med proceduren uden for anvendelsesområdet for [samarbejds]-meddelelsen« (betragtning 315 til beslutningen).

236 I sine skriftlige indlæg har sagsøgeren gjort gældende, at de oplysninger, virksomheden gav under den administrative procedure, ikke blot klart lettede Kommissionens arbejde, men ligeledes satte denne i stand til dels at undlade at meddele Morgan bødeimmunitet i henhold til samarbejdsmeddelelsen, dels at fastslå, at Gerken havde deltaget i kartellets virksomhed, idet den omstændighed, at Kommissionen ikke anvendte de pågældende oplysninger på den angivne måde, er uden betydning.

237 Selv om den anvendte formulering indeholder to forskellige postulater, underbygges sagsøgerens påstand om, at virksomheden under den administrative procedure gav Kommissionen oplysninger, der klart lettede dens arbejde, ikke af noget eksempel, bortset fra oplysningerne om Morgans og Gerkens adfærd. Kravet om, at det tages i betragtning som en formildende omstændighed, at sagsøgeren samarbejdede effektivt i forbindelse med proceduren uden for anvendelsesområdet for samarbejdsmeddelelsen, forekommer således udelukkende at bygge på disse oplysninger.

238 På dette stadium bemærkes, at det fremgår af fast retspraksis, at en bødenedsættelse, der gives som følge af samarbejde under den administrative procedure, kun er berettiget, såfremt den pågældende virksomheds adfærd har bevirket, at Kommissionens vanskeligheder i forbindelse med at konstatere en overtrædelse og med i givet fald at bringe denne til ophør mindskes (dommen af 16.11.2000 i sagen SCA Holding mod Kommissionen, nævnt i præmis 113 ovenfor, præmis 36; jf. dommen i sagen BPB de Eendracht mod Kommissionen, nævnt i præmis 164 ovenfor, præmis 325 og den deri nævnte retspraksis).

239 Endvidere fastslog Retten i forbindelse med en fortolkning af ovennævnte retspraksis i overensstemmelse med tankegangen i denne, at det forhold, at der er givet oplysninger, som har gjort det muligt for Kommissionen mere grundigt at vurdere omfanget af det samarbejde, en af de virksomheder, som har deltaget i et kartel, har ydet under proceduren, med henblik på fastsættelsen af virksomhedens bøde, og som derfor har lettet Kommissionens opgave under dennes efterforskning, udgør en situation, hvor »en virksomhed har samarbejdet effektivt [...] uden for anvendelsesområdet for [samarbejds]meddelelsen« som omhandlet i retningslinjernes punkt 3, sjette led (ADM I-dommen, nævnt i præmis 83 ovenfor, præmis 305 og 306).

240 I den foreliggende sag er det tilstrækkeligt at bemærke — således som det klart fremgår af beslutningen (betragtning 265, 266 og 319-321 samt artikel 1) — at Kommissionen ikke anvendte nogen af de af sagsøgeren givne oplysninger vedrørende Gerkens og Morgans adfærd, hverken til at fastslå eller pålægge en sanktion for overtrædelse af Fællesskabets konkurrenceret eller til mere grundigt at vurdere omfanget af det samarbejde, virksomheden havde ydet, med henblik på fastsættelsen af dens bøde. Kommissionen havde derfor ikke pligt til at kompensere for det samarbejde, sagsøgeren har påberåbt sig i denne henseende, med en bødenedsættelse, eftersom dette samarbejde rent faktisk hverken havde gjort det lettere at fastslå, at der havde foreligget en overtrædelse, at bringe denne til ophør eller at fastsætte bøderne (jf. i denne retning Tokai II-dommen, nævnt i præmis 227 ovenfor, præmis 368, stadfæstet efter appel ved dommen af 10.5.2007 i sagen SGL Carbon mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 87).

241 ADM I-dommen, nævnt i præmis 83 ovenfor, som sagsøgeren har påberåbt sig til støtte for sin påstand, bekræfter rigtigheden af Kommissionens standpunkt.

242 Retten besluttede således, at sagsøgeren skulle indrømme en yderligere bødenedsættelse på 10%, fordi virksomheden havde samarbejdet effektivt uden for anvendelsesområdet for samarbejdsmeddelelsen, efter at Retten havde henvist til, at sagsøgeren faktisk havde underrettet Kommissionen om, at en anden virksomhed, som havde deltaget i kartellet, havde tilintetgjort dokumenter, og at denne omstændighed var blevet omtalt i en af betragtningerne til Kommissionens beslutning, og at Kommissionen havde udledt af den, at den nævnte virksomhed ikke havde samarbejdet fuldstændigt i den forstand, hvori udtrykket anvendes i samarbejdsmeddelelsens afsnit

B, og at en bødenedsættelse derfor ikke kunne retfærdiggøres af denne grund (ADM I-dommen, nævnt i præmis 83 ovenfor, præmis 304-312).

243 Derimod bemærkede Retten, at de oplysninger om den angivelige forudgående eksistens af en samordning mellem lysinproducenterne i 1970'erne og 1980'erne, som sagsøgeren i denne sag havde leveret, ikke bevirkede, at Kommissionen kunne konstatere eksistensen af nogen form for overtrædelse, »eftersom« beslutningen kun angik kartellet mellem producenterne, for så vidt som det begyndte i juli 1990 (ADM I-dommen, nævnt i præmis 83 ovenfor, præmis 301).

244 For fuldstændighedens skyld bemærkes, at de af sagsøgeren givne oplysninger under alle omstændigheder er irrelevante.

245 Med hensyn til Gerken har sagsøgeren hævdet at have givet oplysninger, der gjorde det muligt for Kommissionen at fastslå, at denne virksomhed havde deltaget i det kartel, der er tale om.

246 I beslutningen besvarede Kommissionen Hoffmanns og sagsøgerens indvendinger imod, at der ikke var blevet tilsendt Gerken en klagepunktsmeddelelse. Betragtning 266 til beslutningen har følgende ordlyd:

»Efter Kommissionens opfattelse var Gerkens rolle væsentligt anderledes end Hoffmanns i den periode, for hvilken Hoffmann er gjort ansvarlig. Navnlig deltog Gerken, så vidt det er Kommissionen bekendt, aldrig i nogen af kartellets møder på europæisk plan, det være sig møderne i det tekniske udvalg eller møderne på

ledelsesplan. Gerken kan derfor ikke anses for at have været medlem af kartellet på samme måde som Hoffmann. Det er muligt, at Gerken, i lighed med visse andre forholdsvis små virksomheder, deltog i nogle af de lokale møder, kartellet afholdt. De beviser for en sådan deltagelse, Kommissionen råder over, er imidlertid meget begrænsede og spredte i modsætning til de mange beviser, den har for Hoffmanns vedvarende deltagelse i den periode, for hvilken virksomheden er gjort ansvarlig. Endelig var Gerken i sin egenskab af færdigvareproducent afhængig af kontinuerlige forsyninger af blokke til rimelige priser. Den eneste periode, hvori Gerken synes at have været mere tilbøjelig til at følge kartellet med hensyn til de priser, der blev opkrævet af kunderne, er netop den, der fulgte efter SGL's overtagelse af specialgrafitgrenen af den amerikanske virksomhed, som leverede blokke til Gerken. Nogle år senere synes Gerken imidlertid igen at være blevet en af kartellets få tilbageværende konkurrenter inden for EØS. Ifølge de notater, Morgan gjorde under et møde i det tekniske udvalg den 11. december 1997, besøgte Gerken alle store endelige forbrugere i Nederlandene og Belgien og tilbød dem 20-25% lavere priser: »Det er den almindelige opfattelse, at »G« (Gerken) i øjeblikket repræsenterer en endnu større fare end for to år siden. Der er absolut ingen kontrol.«

247 Som oplysninger meddelt Kommissionen, der skal udgøre beviset for, at Gerken deltog i kartellet, har sagsøgeren kun fremlagt en forklaring fra en af sine ansatte, som er dateret den 18. februar 2003, og ifølge hvilken sagsøgeren og Gerken for perioden 1997-1999 skulle have ført drøftelser om de respektive prisniveauer i forbindelse med udbud vedrørende bl.a. børster for returstrøm inden for jernbaneområdet og børster til elektromotorer inden for bytrafik. Forklaringen suppleres af sammenfattende tabeller udarbejdet af sagsøgeren over udbud iværksat af offentlige trafikselskaber i Frankrig, hvori det bl.a. angives, hvilke kontrakter de anklagede virksomheder blev tildelt, eller den omsætning, hver enkelt konkurrent opnåede for hver produkttype.

248 Denne ene forklaring, som var bilagt tabeller over oplysninger, hvoraf nogle var irrelevante, gav ikke Kommissionen grundlag for at fastslå, at Gerken havde begået en overtrædelse i den forstand, at virksomheden havde deltaget i det kartel, det drejer sig

om. De oplysninger, sagsøgeren fremlagde, kan højst udgøre indicier for, at Gerken deltog i dele af overtrædelsen, som udelukkende vedrørte Frankrig og en række specifikke produkter, eftersom Gerken det samme år, 1997, udviklede en aggressiv forretningsadfærd i Nederlandene og Belgien (betragtning 266 til beslutningen). Oplysningerne viser ikke, at Gerken deltog i den samlede og vedvarende overtrædelse, der fastlås i beslutningen, og som omfattede EØS og en omfattende gruppe elektriske og mekaniske kul- og grafitprodukter samt de kul- og grafitblokke, hvoraf sådanne produkter fremstilles (jf. i denne retning Rettens dom af 20.3.2002, sag T-28/99, Sigma Tecnologie mod Kommissionen, Sml. II, s. 1845, præmis 40-52).

249 Sagsøgerens redegørelse i de skriftlige indlæg, virksomheden har indgivet inden for rammerne af den foreliggende sag, for Gerkens angivelige deltagelse i de lokale møder i kartellet og for det påståede modsætningsforhold i Kommissionens beslutningspraksis i betragtning af den måde, hvorpå sagsøgeren blev behandlet i beslutningen i forhold til Gerken, er irrelevant for vurderingen af, om de for Kommissionen fremlagte oplysninger, som skal vise, at Gerken deltog i kartellet, er relevante.

250 Med hensyn til Morgan har sagsøgeren påstået, at de tre oplysninger, virksomheden gav under den administrative procedure, viser, at Morgan ikke opfyldte nogen af de betingelser for at blive indrømmet bødeimmunitet, der angives i afsnit B i samarbejdsmeddelelsen, eftersom denne virksomhed ikke havde givet Kommissionen alle relevante oplysninger om sin deltagelse i den ulovlige praksis og endog havde givet den urigtige oplysninger om, hvornår den ophørte med at deltage i denne praksis.

251 For det første har sagsøgeren henvist til, at virksomheden i sit svar på klagepunktsmeddelelsen oplyste Kommissionen om (punkt 145), at den i marts 2003 havde

kontaktet det amerikanske justitsministeriums antitrustafdeling for at bringe den adfærd, et datterselskab til Morgan havde udvist, og som forekom den åbenbart ulovlig i forhold til konkurrencereglerne, til afdelingens kendskab.

252 For det andet har sagsøgeren påberåbt sig, at virksomheden i sit svar på klagepunktsmeddelelsen oplyste Kommissionen om (punkt 137), at Morgan havde undladt at underrette den om, at Morgan gennem sit datterselskab, Morganite Industries, allerede siden april 1999 havde været genstand for en undersøgelse i De Forenede Stater på grund af et ulovligt kartel vedrørende priserne for grafitprodukter.

253 Med hensyn til de to førstnævnte oplysninger fremgår det af svaret på klagepunktsmeddelelsen, at de ikke på nogen måde drejer sig om det kartel, beslutningen tager sigte på, idet de for den første oplysnings vedkommende vedrører Sydkorea og for den andens det amerikanske marked. I modsætning til, hvad sagsøgeren har hævdet, begrænser de forpligtelser, der påhviler den virksomhed, som begærer immunitet, sig ud fra en logisk betragtning til oplysninger om den konkurrencebegrænsende praksis, som er genstand for undersøgelsen. Det kartel, Kommissionens undersøgelse drejede sig om, og som er omhandlet i beslutningen, vedrører hverken Sydkorea eller De Forenede Stater, men det europæiske område og EØS-området.

254 For det tredje har sagsøgeren gjort gældende, at virksomheden tilsendte Kommissionen en kopi af de anklageskrifter af 24. september 2003 mod fire tidligere medlemmer af Morgans ledelse, som en føderal storjury i De Forenede Stater havde udfærdiget vedrørende bestikkelse af vidner og tilintetgørelse eller fjernelse af dokumenter i perioden fra april 1999 til august 2001. Det fremgår af anklageskrifterne, at Morgan i denne periode tilintetgjorde adskillige dokumenter vedrørende aftalerne om fastsættelse af priser eller skjulte sådanne dokumenter for de amerikanske og Fællesskabets konkurrencemyndigheder, bl.a. for at kunne fortsætte med at gennemføre aftalerne til og med august 2001, skønt virksomheden havde angivet, at den fuldt ud var ophørt med at deltage i den ulovlige praksis i december 1999.

255 Sagsøgerens påstande bygger nærmere bestemt på en passage med følgende ordlyd:

»I perioden fra april 1999 til juni 1999 besøgte arbejdsgruppen, der bestod af CC-2, Morgans anlæg i Europa og fjernede og skjulte eller tilintetgjorde alle de dokumenter og fortegnelser i Morgans akter, der indeholdt beviser for aftalen om fastsættelse af priser [...] Medlemmerne af arbejdsgruppen, herunder CC-3, overdrog de indsamlede dokumenter med henvisninger til aftalen om fastsættelse af priser til CC-4, ikke kun for, at denne kunne skjule dokumenterne for de amerikanske og de europæiske myndigheder, men også for, at de kunne blive opbevaret et hemmeligt sted for at gøre det muligt for Morgan at fortsætte med at gennemføre aftalen om fastsættelse af priser [...] I august 2001 tilintetgjorde de ansatte efter instruks fra CC-1 de dokumenter, der var relevante for storjuryens undersøgelse.«

256 Med hensyn til den tredje oplysning anførte Kommissionen i beslutningen (betragtning 67), at det amerikanske justitsministerium den 4. november 2002 havde meddelt, at Morgans datterselskab i De Forenede Stater havde accepteret at erklære sig skyldigt i anklagepunkterne om, at selskabet havde deltaget i et internationalt kartel, som havde haft til formål at fastsætte priserne for forskellige typer elektriske kulprodukter, der blev solgt i De Forenede Stater og andre lande, og at moderselskabet i Det Forenede Kongerige havde indvilliget i at erklære sig skyldigt i anklagepunkterne om forsøg på at hindre undersøgelsen. I beslutningen henvises der udtrykkeligt til de anklageskrifter af 24. september 2003 mod fire tidligere medlemmer af Morgans ledelse, som en føderal storjury havde udfærdiget vedrørende bestikkelse af vidner og tilintetgørelse eller fjernelse af dokumenter i perioden fra april 1999 til august 2001.

257 Endvidere er det ubestridt, at Kommissionen modtog en skrivelse dateret den 30. oktober 2001 fra Morgan, der supplerede de oplysninger, virksomheden tidligere havde givet i sin begæring om bødenedsættelse, der blev fremsat den 18. september 2001, og hvori det klart blev angivet, at »det er åbenbart, at nogle ansatte har fjernet og/eller tilintetgjort den relevante dokumentation«.

258 Det fremgår således, at Morgan selv allerede i 2001 underrettede Kommissionen om, at virksomhedens eget personale havde skjult eller tilintetgjort dokumenter vedrørende det anmeldte kartel. Ved at fremsende anklageskrifterne i september 2003 bekræftede sagsøgeren blot rigtigheden af handlinger, som allerede var kendt, og af Morgans oprindelige ønske om at skjule sit ansvar, idet sagsøgeren dog også gav yderligere oplysninger om, hvorledes dette ønske konkret var kommet til udtryk.

259 På denne baggrund er det irrelevant, at Morgan i sin skrivelse af 30. oktober 2001 ligeledes meddelte, at virksomheden ville underrette Kommissionen om alle yderligere oplysninger, den måtte være kommet i besiddelse af, og at den næsten to år senere, og efter at have forsynet Kommissionen med et materiale på mindst 4 789 sider vedrørende det kartel, det drejer sig om, ikke havde fremsendt anklageskrifterne af 24. september 2003.

260 Det bemærkes i den forbindelse, at sagsøgeren har foretaget en udvidende fortolkning af de pågældende dokumenter. Sagsøgeren har hævdet, at det fremgår af disse, at Morgan fortsatte med at deltage i den ulovlige praksis i såvel De Forenede Stater som Europa i hvert fald til og med august 2001 og ikke til og med december 1999, således som Morgan havde meddelt Kommissionen, og at dette skulle være årsagen til, at Morgan ikke fremsendte dokumenterne.

261 I det dokument, der gengives i præmis 255 overfor, henvises der til, at dokumenter, som udgør bevismateriale, blev skjult »for at gøre det muligt for Morgan at fortsætte med at gennemføre aftalen om fastsættelse af priser«. Selv hvis den nævnte aftale ikke kun omfattede det amerikanske marked, men også det europæiske område, fremgår det hverken af dette dokument, hvori der kun henvises til et mål, der skal nås, eller af anklageskrifterne generelt, at Morgan og andre erhvervsdrivende på det europæiske marked rent faktisk fortsatte med at gennemføre aftalen efter december 1999, som er det tidspunkt for ophøret af den ulovlige praksis, der lægges til grund i beslutningen, og til og med august 2001. I betragtning af, at sagsøgeren ikke har bestridt, at de øvrige medlemmer af kartellet ophørte med at deltage i kartellet senest i december 1999, er det vanskeligt at forestille sig, at der har kunnet findes et kartel efter december 1999.

- 262 At Kommissionen alligevel fandt, at der skulle indrømmes Morgan bødeimmunitet, fordi virksomheden bl.a. havde fremlagt afgørende beviser, bragt sin deltagelse i kartellet til ophør senest på det tidspunkt, hvor den anmeldte dette, fremlagt alle relevante oplysninger samt al dokumentation og alt bevismateriale, som den rådede over med hensyn til kartellet »på det tidspunkt, hvor den fremsatte sin begæring«, samt opretholdt et permanent og fuldstændigt samarbejde under hele undersøgelsen, henhører under en vurdering, det ikke tilkommer Retten at prøve inden for rammerne af den foreliggende sag.
- 263 I betragtning af det ovenstående er der ikke grundlag for anbringendet om manglende hensyntagen til, at sagsøgeren samarbejdede effektivt i forbindelse med proceduren uden for anvendelsesområdet for samarbejdsmeddelelsen, og anbringendet må forkastes.
- 264 Det følger af det ovenstående i det hele, at sagsøgeren ikke har godtgjort, at Kommissionen begik fejl i forbindelse med vurderingen af spørgsmålet om formildende omstændigheder, og at sagsøgerens påstand om nedsættelse af bøden under hensyn til sådanne omstændigheder må forkastes.

Sagsøgerens samarbejde under den administrative procedure

Påstanden om den maksimale bødenedsættelse på 50%

- 265 I samarbejdsmeddelelsen angiver Kommissionen betingelserne for, hvornår virksomheder, der samarbejder med Kommissionen i forbindelse med dennes under-

søgelse af en kartelsag, kan fritages for bøder eller få nedsat den bøde, de ellers ville være blevet pålagt (samarbejdsmeddelelsens afsnit A, punkt 3).

266 I samarbejdsmeddelelsens afsnit D bestemmes:

»1. Hvis en virksomhed samarbejder, uden at alle betingelserne i afsnit B eller C er opfyldt, indrømmes den en nedsættelse på mellem 10% og 50% af den bøde, som den ville være blevet pålagt, hvis den ikke havde samarbejdet.

2. Dette kan navnlig være tilfældet, hvis:

- en virksomhed, inden udsendelsen af en klagepunktsmeddelelse, forsyner Kommissionen med oplysninger, dokumenter eller andet bevismateriale, som bidrager til at fastslå overtrædelsens eksistens

- en virksomhed, efter at have modtaget klagepunktsmeddelelsen, meddeler Kommissionen, at den ikke bestrider de faktiske omstændigheder, som Kommissionen bygger sine indvendinger på.«

267 I det foreliggende tilfælde blev sagsøgeren indrømmet en nedsættelse på 40% af sin bøde i medfør af samarbejdsmeddelelsens afsnit D.

268 Som begrundelse for sin vurdering anførte Kommissionen følgende i betragtning 324 til beslutningen:

»[LCL] anmodede om, at samarbejdsmeddelelsen blev bragt i anvendelse, kort tid efter at have modtaget den skrivelse, Kommissionen tilsendte virksomheden i henhold til artikel 11 [i forordning nr. 17]. Dens samarbejde er gået langt ud over de svar, der skulle afgives ifølge skrivelsen. [LCL] har på eget initiativ fremlagt et betydeligt antal dokumenter hidrørende fra den relevante periode, herunder flere beretninger vedrørende møder i kartellet, der ikke var angivet i den skrivelse, Kommissionen fremsendte i henhold til artikel 11. Desuden har [LCL] fremlagt en række underskrevne forklaringer af eksisterende og tidligere ledende medarbejdere i selskabet, hvori disse aflægger vidnesbyrd om den rolle, de spillede i kartellets virksomhed. Endelig har sagsøgeren fremlagt en detaljeret og nyttig beskrivelse af produktmarkedet og kartellets virksomhed for hver enkelt kundetype. I betragtning af kvantiteten og kvaliteten af det bevismateriale, som allerede var blevet fremlagt af Morgan, repræsenterer de beviser, [LCL] og de andre virksomheder, der har anmodet om anvendelse af samarbejdsmeddelelsen, har fremlagt på eget initiativ, kun en ubetydelig merværdi i forhold til det bevismateriale, Kommissionen allerede var i besiddelse af. Kommissionen finder dog, at det bevismateriale som helhed, [LCL] har fremlagt på eget initiativ, har bidraget til at fastslå overtrædelsen.«

269 Kommissionen anførte ligeledes, at sagsøgeren efter at have modtaget klagepunktsmeddelelsen meddelte den, at virksomheden ikke bestred de faktiske omstændigheder, hvorpå den byggede sine indvendinger (betragtning 325 til beslutningen).

270 Det er ubestridt, at sagsøgeren på det tidspunkt, hvor beslutningen blev vedtaget, opfyldte de betingelser, der er fastsat i samarbejdsmeddelelsens afsnit D, stk. 2, første og andet led, idet det bemærkes, at der blev indrømmet nedsættelser på henholdsvis 30% og 10% i overensstemmelse med oplysningerne i Kommissionens skriftlige indlæg. Tvisten drejer sig om størrelsen af den indrømmede nedsættelse, som ifølge sagsøgeren samlet burde have været på 50%, dvs. den størst mulige nedsættelse.

- 271 Kommissionen har et vidt skøn for metoden til bødeberegning, og den kan herved tage hensyn til mange forhold, herunder de pågældende virksomheders samarbejde ved undersøgelserne gennemført af denne institutions tjenestegrene. Kommissionen skal som led heri foretage vanskelige faktiske skøn, bl.a. vedrørende de nævnte virksomheders respektive samarbejde (dommen af 10.5.2007 i sagen SGL Carbon mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 81).
- 272 Kommissionen har et vidt skøn for at vurdere kvaliteten og brugbarheden af en virksomheds samarbejde, navnlig i forhold til andre virksomheders bidrag (dommen af 10.5.2007 i sagen SGL Carbon mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 88).
- 273 Sagsøgerens argumentation, hvorefter den maksimale nedsættelse på 50% automatisk skal udløses, hvis det fastslås, at betingelserne i samarbejdsmeddelelsens afsnit D, stk. 2, første og andet led, er opfyldt, er ensbetydende med at bestride, at Kommissionen har dette skøn, som bl.a. kommer til udtryk ved, at der for størrelsen af nedsættelsen angives et interval på fra 10 til 50%.
- 274 Det fremgår af betragtning 324 til beslutningen, at Kommissionen baserede sin vurdering af, hvor stor en nedsættelse der skulle indrømmes, dels på, at det af sagsøgeren fremlagte bevismateriale kun havde ubetydelig merværdi i forhold til det bevismateriale, Kommissionen allerede var i besiddelse af, og som Morgan havde fremlagt, dels på, at sagsøgerens samarbejde begyndte, efter at virksomheden havde modtaget den skrivelse, Kommissionen tilsendte den i medfør af artikel 11 i forordning nr. 17.
- 275 Sagsøgeren er uenig i, at det første af de af Kommissionen anvendte vurderingskriterier er relevant.

- 276 Grundlaget for en bødenedsættelse i tilfælde af samarbejde fra virksomheders side, som har deltaget i overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceret, er hensynet til, at et sådant samarbejde har gjort det lettere for Kommissionen at konstatere og i givet fald bringe overtrædelsen til ophør (dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 399, og i sagen BPB de Eendracht mod Kommissionen, nævnt i præmis 164 ovenfor, præmis 325, samt Rettens dom af 14.5.1998, sag T-338/94, Finnboard mod Kommissionen, Sml. II, s. 1617, præmis 363, og dommen i sagen Mayr-Melnhof mod Kommissionen, nævnt i præmis 83 ovenfor, præmis 330).
- 277 På grund af formålet med nedsættelsen kan Kommissionen ikke se bort fra anvendeligheden af de fremlagte oplysninger, som nødvendigvis afhænger af det bevismateriale, den allerede er i besiddelse af.
- 278 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen ikke med føje kan påberåbe sig, at virksomhedens bidrag var relativt mindre anvendeligt end Morgans, idet anvendeligheden af de oplysninger, de to virksomheder hver især fremlagde, allerede afspejles i, at Kommissionen havde valgt at placere virksomhederne i forskellige kategorier med henblik på nedsættelsen.
- 279 At Kommissionen fandt, at der skulle indrømmes Morgan bødeimmunitet i henhold til samarbejdsmeddelelsens afsnit B på grund af samarbejdets fastslåede særlige kvalitet, var imidlertid ikke til hinder for, at den på et senere tidspunkt, i overensstemmelse med meddelelsens afsnit D, vurderede sagsøgerens samarbejde, og dermed de fremlagte oplysningers anvendelighed, i forhold til det bevismateriale, der allerede var blevet fremlagt af en anden virksomhed, i det foreliggende tilfælde Morgan. Således som Kommissionen med rette har fremhævet, kan den benytte anvendelighedskriteriet ved bestemmelsen af, med hvilket beløb bøden skal nedsættes for hver af de kategorier, der angives i samarbejdsmeddelelsens afsnit B, C og D, hvis den væsentlige forskel, de nævnte kategorier bygger på, er de fremlagte oplysningers anvendelighed.

280 Skønt sagsøgeren er uenig i, at det første af de af Kommissionen anvendte vurderingskriterier er relevant, har virksomheden derimod ikke anfægtet dens konklusioner vedrørende kvaliteten af det samarbejde, der blev ydet af Morgan, som fremlagde et materiale på 4789 sider om kartellet, og den deraf følgende slutning, hvorefter det bevismateriale, sagsøgeren selv fremlagde, kun repræsenterede en ubetydelig merværdi. Sagsøgeren har udtrykkeligt udtalt, at virksomheden ikke bestrider, at dens samarbejde i forbindelse med proceduren var mindre anvendeligt end Morgans.

281 Med hensyn til det andet af de kriterier, Kommissionen lagde til grund, da den fastsatte den nedsættelse, sagsøgeren skulle indrømmes, til 40%, har sagsøgeren gjort gældende, at det var med urette, at Kommissionen fandt, at sagsøgeren ikke havde samarbejdet på eget initiativ, og at virksomheden samarbejdede længe før fremsendelsen af klagepunktsmeddelelsen, hvilket er den eneste betingelse, der er fastsat i samarbejdsmeddelelsens punkt D.

282 Kommissionen har anført — således som det desuden fremgår af beslutningen, navnlig betragtning 324 — at den ikke fandt, at sagsøgerens samarbejde som sådant ikke var blevet ydet på eget initiativ. Den har imidlertid gjort gældende, at den som led sin samlede vurdering af dette samarbejde kan tage i betragtning, at det begyndte, efter at der var fremsendt en klagepunktsmeddelelse. Den har tilføjet, at det var den begrænsede anvendelighed af de af sagsøgeren fremlagte oplysninger, som udgjorde den afgørende begrundelse for, at der ikke skulle indrømmes den maksimale nedsættelse på 50%.

283 Kommissionen har som tidligere nævnt et vidt skøn for at vurdere kvaliteten og brugbarheden af en virksomheds samarbejde (dommen af 10.5.2007 i sagen SGL Carbon mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 88) og kan som led i en samlet vurdering tage i betragtning, at virksomheden først har fremlagt dokumenter, efter at den har modtaget en begæring om oplysninger (dommen i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 158 ovenfor, præmis 365, stadfæstet efter appel ved dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68

ovenfor, præmis 408), idet den dog ikke kan anse begæringen for afgørende med hensyn til at mindske værdien af det samarbejde, virksomheden har ydet i henhold til samarbejdsmeddelelsens punkt D, stk. 2, første led (Tokai I-dommen, nævnt i præmis 146 ovenfor, præmis 410).

284 Sagsøgeren har påstået, at Kommissionen under alle omstændigheder ikke har påvist, at virksomheden havde kendskab til begæringen om oplysninger, da den fremsendte skrivelsen af 16. august 2002, hvori den anmodede om, at samarbejdsmeddelelsen blev bragt i anvendelse. Sagsøgeren har hævdet, at virksomheden, få timer før den modtog begæringen om oplysninger den 16. august 2002, fremsatte en anmodning om anvendelse af samarbejdsmeddelelsen, hvoraf den har bilagt stævningen en kopi.

285 Det hedder i dette dokument, som rent faktisk er dateret den 16. august 2002, og som består af en faxmeddelelse, hvorpå der ikke er nogen angivelse af, at den faktisk er blevet sendt, og på hvilket tidspunkt, at »[LCL] anmoder om, at [samarbejds]meddelelsen bringes i anvendelse i sagen om børster til elektromotorer inden for rammerne af den procedure, Kommissionen har indledt mod virksomheden«, hvilken ordlyd bekræfter rigtigheden af den tidsfølge, der angives i beslutningen.

286 Over for Kommissionens bemærkning om, at passagen »den procedure, Kommissionen har indledt« viser, at sagsøgeren havde modtaget og havde kendskab til begæringen om oplysninger, har sagsøgeren i replikken gjort gældende, at virksomheden henviste til den procedure, der var indledt vedrørende markedet for isostatisk grafik.

287 Hvis, som påpeget af Kommissionen, denne påstand fra sagsøgerens side var sandfærdig, måtte skrivelsen af 16. august 2002, som indeholdt et tilbud om sagsøgerens samarbejde, anses for ikke at have nogen forbindelse med den foreliggende sag, hvorfor Retten måtte se bort fra den. Sagsøgeren har følgelig ikke påvist, at virksomheden samarbejdede, før den modtog begæringen om oplysninger.

288 Endvidere henvises der i skrivelsen af 16. august 2002 udtrykkeligt til sagen om »børster til elektromotorer«, som er omfattet af de elektriske kul- og grafitprodukter, det i beslutningen omhandlede kartel drejer sig om.

289 Under alle omstændigheder begyndte sagsøgeren reelt først at samarbejde den 22. august 2002, hvor virksomheden fremlagde de første dokumenter vedrørende kartellet for Kommissionen, og således efter det tidspunkt, hvorpå virksomheden har påstået, at den modtog den skrivelse, Kommissionen havde tilsendt den i henhold til artikel 11 i forordning nr. 17.

290 Hvad endelig angår henvisningen til Kommissionens tidligere beslutningspraksis, der skulle begrunde, at sagsøgeren blev indrømmet den maksimale nedsættelse på 50%, som virksomheden har krævet, blev det allerede nævnt i præmis 110 ovenfor, at Kommissionens beslutningspraksis ikke udgør den retlige ramme for de bøder, der pålægges på konkurrenceområdet, og at beslutninger vedrørende andre sager kun er af vejledende karakter for så vidt angår den eventuelle forekomst af forskelsbehandling, idet det ikke er sandsynligt, at de særlige faktiske omstændigheder i sagerne, såsom markedet, varerne, virksomhederne og de omhandlede perioder, er identiske. Sagsøgeren har ikke ført bevis for en sådan forskelsbehandling. Desuden indebærer det forhold, at Kommissionen i sin tidligere beslutningspraksis har givet nedsættelse med en bestemt sats for en bestemt adfærd, ikke i sig selv, at den har pligt til at give den samme forholdsmæssige nedsættelse i forbindelse med vurderingen af en lignende adfærd under en senere administrativ procedure (jf. dommen af 25.10.2005 i sagen Groupe Danone mod Kommissionen, nævnt i præmis 90 ovenfor, præmis 458 og den deri nævnte retspraksis).

291 Det følger af det ovenstående, at sagsøgeren ikke har påvist, at Kommissionen ved kun at indrømme virksomheden en nedsættelse på 40% i henhold til samarbejdsmeddelelsens afsnit D foretog en åbenbart fejlagtig vurdering af dennes samarbejde.

De påståede tilsidesættelser af ligebehandlingsprincippet

- 292 Med hensyn til påstanden om tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet fremgår det af fast retspraksis, at Kommissionen i forbindelse med bedømmelsen af de berørte virksomheders samarbejde ikke må se bort fra dette princip, som er tilsidesat, såfremt ensartede situationer behandles forskelligt, eller forskellige situationer behandles ens, medmindre en sådan behandling er objektivt begrundet (jf. Tokai I-dommen, nævnt i præmis 146 ovenfor, præmis 394 og den deri nævnte retspraksis).
- 293 For det første har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen indrømmede Morgan en bødenedsættelse på 100% i henhold til afsnit B i samarbejdsmeddelelsen, skønt denne virksomhed havde skjult en række nyttige oplysninger om sin deltagelse i et kartel vedrørende priserne for grafitprodukter i De Forenede Stater for Kommissionen og givet denne urigtige oplysninger om, hvornår den var ophørt med at deltage i ulovlig virksomhed i De Forenede Stater og Europa.
- 294 Heraf har sagsøgeren udledt, at Kommissionen for ikke at gøre sig skyldig i en grov tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet skulle have revurderet sagsøgerens anmodning om anvendelse af samarbejdsmeddelelsen og enten have indrømmet sagsøgeren bødeimmunitet i henhold til afsnit B eller, i det mindste, den i meddelelsens afsnit D angivne maksimale bødenedsættelse, eftersom Kommissionen indrømmede Morgan den maksimale bødenedsættelse, der angives i meddelelsens afsnit B.
- 295 For så vidt som sagsøgeren har gjort gældende, at Morgan opnåede en ulovlig nedsættelse af bøden, og selv hvis det antages, at denne virksomhed uretmæssigt blev indrømmet nedsættelse som følge af en urigtig anvendelse af samarbejdsmeddelelsen,

må der mindes om, at overholdelsen af ligebehandlingsprincippet skal ses i sammenhæng med overholdelsen af legalitetsprincippet, hvorefter ingen til egen fordel kan påberåbe sig en ulovlighed, der er begået til fordel for andre (Domstolens dom af 4.7.1985, sag 134/84, Williams mod Revisionsretten, Sml. s. 2225, præmis 14, samt dommen af 14.5.1998 i sagen SCA Holding mod Kommissionen, nævnt i præmis 113 ovenfor, præmis 160, og i sagen LR af 1998 mod Kommissionen, nævnt i præmis 158 ovenfor, præmis 367).

296 Endvidere befandt Morgan og sagsøgeren sig ikke i ensartede situationer, og at Kommissionen behandlede virksomhederne forskelligt i forbindelse med anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen, skyldtes og retfærdiggjordes af den objektive forskel på deres situation.

297 En af de i samarbejdsmeddelelsens afsnit B angivne betingelser for at blive meddelt bødefritagelse eller blive indrømmet en meget betydelig nedsættelse af bøden er, at virksomheden har været den første til at forelægge afgørende elementer med henblik på at bevise kartellets eksistens. I replikken har sagsøgeren imidlertid selv anført, at virksomheden ikke bestrider, at dens samarbejde i forbindelse med proceduren var mindre anvendeligt end Morgans, og at det i øvrigt ikke kan forholde sig anderledes, eftersom de af Morgan fremlagte oplysninger havde gjort det muligt for Kommissionen at bevise kartellets eksistens, hvorfor sagsøgerens bidrag følgelig kun kunne bidrage til at bekræfte, at der havde fundet en overtrædelse sted.

298 På den baggrund må påstanden om, at sagsøgeren blev behandlet ulige i forhold til den måde, hvorpå Morgan blev behandlet, og virksomhedens deraf følgende påstand om, at denne var omfattet af bestemmelserne i samarbejdsmeddelelsens afsnit B eller burde indrømmes den i meddelelsens afsnit D angivne maksimale bødenedsættelse, forkastes.

- 299 For det andet har sagsøgeren peget på, at Kommissionen indrømmede SGL en bødenedsættelse på 20% i medfør af samarbejdsmeddelelsen på trods af, at SGL kun havde samarbejdet i forbindelse med proceduren i yderst begrænset omfang og først på et sent tidspunkt, mens sagsøgeren kun blev indrømmet en nedsættelse på 40% for et helt og fuldt samarbejde.
- 300 Denne argumentation viser ikke, at ligebehandlingsprincippet — og i øvrigt heller ikke proportionalitetsprincippet — blev tilsidesat, eftersom Kommissionen rent faktisk tog sagsøgerens samarbejde, der objektivt set var mere omfattende end SGL's, i betragtning på passende måde.
- 301 Den nedsættelse, der blev fastsat for det samarbejde, sagsøgeren havde ydet før fremsendelsen af klagepunktsmeddelelsen, er nemlig tre gange større end den, der blev indrømmet SGL, idet den førstnævnte udgør 30% og den sidstnævnte 10%. Da begge virksomheder havde erkendt rigtigheden af de i klagepunktsmeddelelsen angivne faktiske omstændigheder, blev de siden som en logisk konsekvens indrømmet samme nedsættelse på 10% af denne ene grund.
- 302 I den forbindelse har sagsøgeren ikke vist, hvorfor Kommissionen i den foreliggende sag ikke skulle have ret til nærmere at angive, hvordan de indrømmede nedsættelser på 40% og 20% fordeler sig talmæssigt. Denne angivelse, som Kommissionen har foretaget i sine skriftlige indlæg, og som supplerer beslutningen, kan ikke anses for at være et nyt anbringende, som ikke er tilladt ifølge procesreglementets artikel 48, stk. 2.
- 303 Endvidere har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen for ikke at tilsidesætte ligebehandlingsprincippet skulle have indrømmet virksomheden en betydeligt større nedsættelse end 50% af bøden i medfør af samarbejdsmeddelelsen, eftersom den indrømmede SGL — der havde lagt hindringer i vejen for Kommissionens undersøgelse — en nedsættelse på »55%« (20% under hensyn til samarbejde og 33% under hensyn til andre forhold).

- 304 Således som sagsøgeren selv har anført, blev nedsættelsen på 33% indrømmet under hensyn til »andre forhold«, hvilket indebærer, at det ikke er relevant at basere påstanden om ulige behandling på den måde, hvorpå samarbejdsmeddelelsen blev anvendt. Sagsøgeren har i øvrigt rejst spørgsmålet om Kommissionens hensyntagen til »andre forhold« i et særligt anbringende, der prøves nedenfor.
- 305 Endelig må der, for så vidt som sagsøgeren har gjort gældende, at SGL opnåede en ulovlig nedsættelse af bøden, og selv hvis det antages, at Kommissionen uretmæssigt indrømmede denne virksomhed nedsættelse som følge af en urigtig anvendelse af samarbejdsmeddelelsen, mindes om, at overholdelsen af ligebehandlingsprincippet skal ses i sammenhæng med overholdelsen af legalitetsprincippet, hvorefter ingen til egen fordel kan påberåbe sig en ulovlighed, der er begået til fordel for andre.
- 306 Det følger af det ovenstående, at sagsøgeren ikke har påvist, at virksomheden blev udsat for forskelsbehandling og/eller urimelig behandling i forbindelse med Kommissionens anvendelse af samarbejdsmeddelelsen.

Manglende nedsættelse af bøden under hensyn til »andre forhold«

- 307 I den del af beslutningen, der har overskriften »Betalingsevne og andre forhold«, forkastede Kommissionen indledningsvis SGL's og sagsøgerens argumentation, som havde til formål at godtgøre, at virksomhederne ikke var i stand til at betale en bøde i den foreliggende sag (betragtning 340-357 til beslutningen).
- 308 Dernæst henviste Kommissionen til, at den kort tid forinden allerede havde pålagt SGL betydelige bøder for at have deltaget i andre ulovlige aktiviteter, nemlig en bøde på 80,2 mio. EUR i grafitelektrodesagen og, i specialgrafitsagen, to bøder på i alt 27,75 mio. EUR

for virksomhedens deltagelse i kartellerne vedrørende henholdsvis isostatisk specialgratit og ekstruderet specialgratit (betragtning 358 til beslutningen). Under hensyn til SGL's alvorlige økonomiske vanskeligheder, de sanktioner, virksomheden var blevet pålagt kort tid forinden, og det forhold, at de forskellige ulovlige aktiviteter, den var blevet kritiseret for, var foregået samtidig, fandt Kommissionen, at det under disse særlige omstændigheder ikke var nødvendigt for at sikre en effektiv afskrækkende virkning at pålægge SGL det fulde bødebøbeløb, og nedsatte følgelig dette med 33%, hvilket reducerede det til 23,64 mio. EUR (betragtning 360 til beslutningen).

309 Sagsøgerens situation fandt Kommissionen derimod var meget forskellig fra SGL's, hvorfor den ikke indrømmede sagsøgeren nogen nedsættelse af bøden under hensyn til »andre forhold«. Kommissionen anførte i den forbindelse, at de bøder, SGL indtil da var blevet pålagt for samtidige ulovlige aktiviteter, i alt udgjorde næsten 10% af virksomhedens globale omsætning i 2002, mens de for sagsøgerens vedkommende, der var blevet pålagt en bøde på 6,97 mio. EUR for sin deltagelse i kartellet vedrørende isostatisk gratit, udgjorde 1%. Kommissionen anførte ligeledes, at det fremgik af en sammenlignende undersøgelse af de finansielle nøgletal, at SGL's økonomiske situation på daværende tidspunkt var langt værre end sagsøgerens (betragtning 361 og 362 til beslutningen).

310 Sagsøgeren har hævdet, at Kommissionen derved tilsidesatte ligebehandlingsprincippet.

311 Den argumentation, sagsøgeren har fremført til støtte for dette anbringende, bygger på den forudsætning, at Kommissionen i henhold til retspraksis og ifølge selve ordlyden af beslutningen ikke med føje kunne tage SGL's økonomiske situation i betragtning, enten alene eller sammen med andre forhold. Da Kommissionen efter sagsøgerens opfattelse var forpligtet til at se bort fra SGL's betalingsevne ved fastsættelsen af bøden, var det ifølge sagsøgeren kun de sanktioner, virksomheden var blevet pålagt kort tid forinden, der kunne lægges til grund for nedsættelsen.

312 Denne argumentation gør det muligt for sagsøgeren at lade SGL's økonomiske situation ude af betragtning ved den sammenlignende undersøgelse af behandlingen af denne virksomhed og kun henholde sig de bøder, SGL var blevet pålagt (de bøder, SGL var blevet pålagt i specialgrafitsagen, i De Forenede Stater og i den foreliggende beslutning, udgjorde i alt 50,02 mio. EUR), og i henhold til ligebehandlingsprincippet at kræve en tilsvarende og forholdsmæssig nedsættelse af sin bøde.

313 Sagsøgerens argumentation bygger på en fejlagtig forudsætning og må derfor forkastes.

314 Efter fast retspraksis er Kommissionen nemlig ikke ved bødeudmålingen forpligtet til at tage hensyn til, at en berørt virksomhed befinder sig i en økonomisk situation, hvor den giver underskud, da anerkendelsen af denne forpligtelse ville medføre en uberettiget konkurrencemæssig fordel for virksomheder, der er dårligere tilpassede til markedsforholdene (jf. Tokai I-dommen, nævnt i præmis 146 ovenfor, præmis 370 og den deri nævnte retspraksis), men det betyder ikke, at den ikke kan gøre det. Dette fremgår ligeledes af betragtning 349 og 356 til beslutningen, hvori der anvendes næsten samme ordlyd som i den nævnte retspraksis.

315 I det foreliggende tilfælde nedsatte Kommissionen SGL's bøde på grund af virksomhedens alvorlige økonomiske vanskeligheder i kombination med, at den kort tid forinden to gange var blevet pålagt at betale bøder for samtidige overtrædelser af konkurrenceretten.

- 316 Sagsøgeren har imidlertid ikke klart påstået, og under alle omstændigheder ikke påvist, at virksomheden befandt sig i en situation, der var sammenlignelig med SGL's, navnlig med hensyn til økonomisk stilling, ligesom det heller ikke er klart, om sammenligningen med SGL vedrører denne virksomheds situation inden for rammerne af proceduren i specialgrafitsagen eller i den foreliggende sag.
- 317 At SGL og sagsøgeren på den baggrund blev behandlet forskelligt, skyldtes og retfærdiggjordes af den objektive forskel på virksomhedernes situation, og det kan ikke foreholdes Kommissionen, at den tilsidesatte ligebehandlingsprincippet eller proportionalitetsprincippet i det foreliggende tilfælde.
- 318 Det følger af det ovenstående i det hele, at alle sagsøgers anbringender må forkastes, og at Kommissionen bør frifindes.

Sagens omkostninger

- 319 Ifølge procesreglementets artikel 87, stk. 2, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Da sagsøgeren har tabt sagen, bør det pålægges virksomheden at betale sagens omkostninger i overensstemmelse med Kommissionens påstand herom.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RET TEN (Femte Afdeling):

- 1) **Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber frifindes.**
- 2) **Le Carbone-Lorraine betaler sagens omkostninger.**

Vilaras

Prek

Ciucă

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 8. oktober 2008.

E. Coulon

Justitssekretær

M. Vilaras

Afdelingsformand

Indhold

Sagens faktiske omstændigheder	II - 2675
Retsforhandlinger og parternes påstande	II - 2682
Retlige bemærkninger	II - 2680
Den retlige fejl, Kommissionen angiveligt begik ved ikke at afgrænse de relevante produktmarkeder eller i det mindste markederne for de relevante produktkategorier	II - 2685
Kvalificeringen af overtrædelsen	II - 2685
Den af Kommissionen fulgte procedure	II - 2690
Den angiveligt fejlagtige vurdering af overtrædelsens grovhed og det angiveligt uforholdsmæssige udgangsbetragning for bøden	II - 2695
Det angiveligt uforholdsmæssige udgangsbetragning for bøden i betragtning af den begrænsede indvirkning af den påtalte praksis	II - 2697
Det angiveligt uforholdsmæssige udgangsbetragning for bøden i betragtning af sagsøgerens meget begrænsede deltagelse i kartellet	II - 2705
Det angiveligt uforholdsmæssige udgangsbetragning for bøden i betragtning af sagsøgerens omsætning	II - 2707
Hensynet til bødens afskrækkende virkning	II - 2714
Tilsidesættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning.	II - 2720
Overtrædelsens varighed	II - 2720
Formildende omstændigheder	II - 2723
Manglende hensyntagen til sagsøgerens angiveligt passive rolle	II - 2724
Manglende hensyntagen til, at sagsøgeren reelt ikke fulgte visse ulovlige aftaler og/eller former for praksis	II - 2731
Manglende hensyntagen til, at overtrædelsen ophørte, før undersøgelsen blev indledt	II - 2742
Manglende hensyntagen til, at sagsøgeren samarbejdede effektivt i forbindelse med proceduren uden for anvendelsesområdet for samarbejdsmeddelelsen	II - 2744
	II - 2769

Sagsøgerens samarbejde under den administrative procedure	II - 2753
Påstanden om den maksimale bødenedsættelse på 50%	II - 2753
De påståede tilsidesættelser af ligebehandlingsprincippet	II - 2761
Manglende nedsættelse af bøden under hensyn til »andre forhold«	II - 2764
Sagens omkostninger	II - 2767